తప్పా?

శ్రీ

వేలూరి శివరామశాస్త్రి

వెలయించినవారు

అరుణ ప్రచురణలు, బెజవాడ.

తప్పా?

(చక్కని సాంఘిక నవల)

రచయిత

శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రి

వెరైటీ ఏజన్సీస్‌వారి

అరుణ ప్రచురణలు

గవర్నరుపేట :: బెజవాడ

1945

ప్రథమముద్రణ

భారతినుంచి పునర్ముద్రితము

భారతికి కృతజ్ఞులము

ప్రతి వెల

12

అణాలు

౧

(క)

కర్మభూమియందలి కన్యకామణు లందరికివలెనే చూడమ్మకును ఎనిమిదవయేఁటనే తాళిపడెను. తొమ్మిదవయేఁటనే తెగెను. 'ఇదిగో పసుపు. అదిగో ముసుఁగు!'

చూడమ్మకు తల్లిదండ్రులు చేసిన పెండ్లి గుఱుతు లేదుకాని తాను సుబ్బారావును చేసికొనిన పెండ్లి నేఁటికిని గుఱుతు [illegible]గనివారు గుఱుతు లేదుకాని, ఆ దినములలో వియ్యాలవారును, తన తల్లియుచేసిన యుద్ధము హృత్కంపిలె విశేషించి నాఁడు తనతల్లి మాణిక్యముచేసిన ముద్దు చూడమ్మకాతాలో పెద్దపద్దు.

'ఓసి ముండాకూఁతురా! పూర్వజన్మంలో ఎవరితాడో తెంపావు, ఇప్పుడిల్లా తెంపుకున్నావు. అత్తిల్లు అవదోలుచేసి పుట్టింట్లో అంగడి పఱుచుకూర్చున్నావు' అని మాణిక్యము చూడమ్మను వేదాంతశాస్త్రముతో తిట్టెను.

సంఘమువారుగూడ సపుదూరక చూచుచుఁ గూరుచుండలేదు. 'ఎన్నడూలేని బాపనోరి ఆచారం మొదలుపెటితే బెదిసికొట్టదూ?' అని వారు సనాతనమతముతో తిట్టిరి.

చూడమ్మ తండ్రిపేరు రామస్వామిగుప్త. ఇంటిపేరు జనముల వారు. అతనికి కోస్తావ్యాపారమును, బట్టల అంగడియు, పద్దసరయును గలవు. "చిల్లర శ్రీమహాలక్ష్మి"యని యతఁడు చిల్లర దుకాణమును విడనాడలేదు. చిన్ననాఁడే అతఁడు బి. ఏ. పరీక్ష ప్యాసాయెను. ఇంత లౌకికసంపత్తి యున్నను దేహారవుఁ గళంకము నతఁడు తన యాచారముచే క్షాళన చేసివయిచెను. గర్భాష్టమములలో కన్యాదానముచేసి దాని

ఫలము నతఁడు దక్కించుకొనఁ గలిగెను. గాని అల్లుని మాత్రము దక్కించుకొనలేకపోయెను. దేవుఁడు చేసినదాని కెవఁడేమి చేయఁగలఁడు?

తల్లి కనుఁగొనిన పూర్వజన్మదోషమును, సాంఘికులు కనుఁగొనిన పరధర్మావలంబనమును, తండ్రి కనుఁగొనిన దైవేచ్ఛయుఁ గలిసి లోక కల్యాణముగా మాఱి చూడమ్మపుస్తెను పుటుక్కున త్రెంపివయిచెను.

తానును సుబ్బారావును గలిసి చేసికొనిన పెండ్లి నేఁటికిని చూడమ్మకు గురుతు. ఈపెండ్లి గురుతుండుటకు చాలఁ గారణములు గలవు. చూడమ్మకు సుబ్బారావు హంసాయీ. అతఁడు తండ్రిని బలిగొనిపుట్టెను. పదపడి గుప్తదంపతుల యింటిలో మగపిల్లలులేని లోటును తీర్చెను.

పెండ్లి కాకమునుపు చూడమ్మ సుబ్బారావులు పలుమాఱులు పెండ్లి యాట లాడుకొనిరి. ప్రతి పర్యాయమును సుబ్బారావు ఏదియో కారణమున—సరియగు కారణమే కావచ్చును; కారపు పూసయో, జిలేబియో తక్కువ వచ్చియుండును గావున అతఁడు అలిగి పెండ్లి పీటమీఁదనుండి లేచిలేచి పోయెడివాఁడు. చూడమ్మ ఏడ్చుకొని ఒడిలో దాఁచికొనిన పది పెద్దపకోడీలు శుల్కముగా పుచ్చుకొనినపిదపనే కుదురుగా కూరుచుండెడివాఁడు.

(౨)

చూడమ్మతలను మంగలివాని కప్పగించవలసిన సుముహూర్తమునకు ముందు గుప్తదంపతులు చాల గడబిడలలో నుండిరి. 'భర్త ఆస్తి భార్యదా? లేక భార్య ఆస్తి భర్తదా?' అను వివాదము అపుడు సంభవించెను. 'భార్యఆస్తి భర్తదే' అని శ్రుతిస్మృతి ప్రమాణములతో వియ్యపురాలు యుద్ధమునకు మోటుకొనెను. "చనిపోయిన తరువాత మగనిహక్కు మగువదే" యని మాణిక్యమ్మయు ఆ ప్రమాణములతోడనే ఢీకొనెను. ఈ తగవు తీర్చుటకు తలచెడిన తలిరుఁబోఁడులు తలవెంట్రుకలంతమంది విందోలగ ముండిరి.

"నీవు మాణిక్యమ్మను వెనకేసు కొస్తున్నావు. వాళ్లు ధనికులనిన్నీ, గ్రామబలమును చూచుకొనిన్నీ చెపితేసరా?" అని ఒక న్యాయవాదిని దెప్పఁగా "నీవు నాందారును వెనకేసుకు రాలేదూ? ఫీజుకోసం నోరు పాడుజేసుకోగూడదు" అని మఱియొక న్యాయవాదిని చేతులుత్రిప్పెను. 'నీకు అరిచేతుల్లో పళ్ళున్నయ్యే!' అని యొకతె యనఁగా 'నీ నాలుకలో

నాభి ఉన్న'దని మఱియొకతె యనెను. ఇటు లాన్యాయవాదిను లందఱును న్యాయముకొఱకు ప్రాణములనయినను ఈయఁదలఁచుకొని యుండఁగా సుబ్బారావు దొంగవలె తొంగిచూచి పురుగువలె ప్రాఁకి చూడమ్మకడకు వచ్చెను.

చూడమ్మ ఆ వివాదరసమున మునిఁగియుండెను. సుబ్బారావువచ్చి మెల్లగా చూడమ్మను గిల్లెను. చూడమ్మ దద్దరిల్లి చూచెను. సుబ్బారావు తన అఱచేతి వెనుకభాగమును మూతికానించుకొని కన్నులను, ముఖమును ఒక వింతభంగిగాఁ బెట్టెను. ఈ భంగివలన వియ్యాలవారి యీ వేడుక కన్న పెద్దవేడుక యేదియో యొకటి కలదని చూడమ్మ గ్రహించి స్వరము తగ్గించి 'ఏమిటీ?' అని యనెను. 'మా యింట్లో యెవళ్లూలేరు. అక్కడ చాలా పెద్ద తమాషావుంది. పకోడీలు కూడా ఉన్నయ్' అని భూదేవిని సాక్షిగా పెట్టుకొనినటులు నేలఁ జూచుచు సుబ్బారావు మెల్లగా ననెను.

చూడమ్మమొగము తామరపూవయిపోయెను. లోఁగడ సుబ్బారా వెన్నఁడును అట్టి గౌరవ మాడుఁదాని కిచ్చియుండలేదు. కావున చూడమ్మ వెంటనే 'సైఁ' అనెను. సుబ్బారావు 'దబ్బున రా' అని ప్రాణపణముగా ప్రాఁకిపోయెను. చూచుచున్న చూడమ్మ కావిద్య వెంటనే వశ్యమాయెను. కొలఁది నిమిషములలోనే చూడమ్మ సుబ్బారావుమేడ యెక్కి అచటనున్న తమాషాయంతయుఁ జూచి విస్తుపోయెను: పసుపు బట్టలు; నల్లపూసలు; మంగళసూత్రము; అక్షింతలు; కొబ్బరి బొండములు; కారపుపూస: జిలేబి; పైని పకోడీలు;

చూడమ్మ 'ఇప్పుడు పెళ్ళిచేసుకోచ్చూ?' అని ధర్మశాస్త్రమడిగెను.

'ఓ చేసుకోచ్చు. ఢంకామీఁద దెబ్బకొట్టి చేసుకోచ్చు. మనూళ్ళో మొన్న చేసుకోలా రాధాగుపత? ఊరేఁగుతుంటే మనం చూడఁబోయే తలికె మీఅమ్మ తలుపులు తియ్యలా?' అని సుబ్బారా వనఁగనే చూడమ్మ అతనిని కౌఁగలించుకొని గిఱ్ఱున తిప్పి తానును గిరగిర తిరిగెను.

వెంటనే వా రిరువురును పసుపుమధుపర్కములు ధరించిరి; పెండ్లి పీఁట లెక్కిరి; చెఱియొక కొంతసేపును పౌరోహిత్యము నెఱపుకొనిరి.

చూడమ్మ నడుమ నడుమ నొక మొట్టికాయతిని తన భార్యాత్వ మును చక్కఁగ పరిపాలించెను. ఆనాఁడు సుబ్బారావు పీఁటమీఁదినుండ యొక యంగుళమేనియు జరుగలేదు. పకోడీలునమలుచు, వారు తలంబ్రాల

లోనికి డిగిరి. అవి వారితలలేకాక మేడ క్రిందివారి తలలగూడ నభిషేకింపఁ దొడఁగెను.

ఇంతలో రసభంగ మాయెను. రసముజోలి యేమి? పెండ్లియే భంగము కావలసివచ్చెను. వా రా గదితలుపులు వేయుట మఱచిపోయిరి. పెండ్లియాట పకోడీలయాటలో పడినతరువాత వారీ దరిద్రలోకమును విస్మరించిరి.

అచట రాహుకాలము సమీపించెనని మంగలవాఁడు తత్తఱపడెను. గుప్తదంపతులు చూడమ్మకొఱకిల్లంతయు గాలించిరి. 'ఎంతచిన్న కట్టై ఐతేమాత్రంయేం? అఁడపుటక పుటితేతెలియదా? ఏనూయే చూసుకుందో ఏగోనే చూసుకుందో' అని మాణిక్యమును, రామస్వామిగుప్తయు లోఁతు లోఁతు చోటులన్నియు వెతకి వేసారి యీయింటి నూతికడకువచ్చిరి.

మేడమీఁదినుంచి అక్షింతలు రాలుచుండెను. వా రదిచూచి గబగబ మేడెక్కిరి. వారెంతలోఁతున వెదకిరో చూడమ్మ అంతయెత్తుననేపుండెను. వారెంత యమంగళమును శంకించిరో అంత మంగళమునేచూచిరి.

చూడమ్మను సుబ్బారావు కిచ్చుటకు గుప్త విశ్వప్రయత్న మొన రించెను 'చూడా! నీ వెవరిని చేసుకొంటావే?' అని అడుగగా 'సుబ్బా రావును చేసుకొంటాను' అని పలికెడిది. కాని మాణిక్యము ఎడనీయలేదు. 'మేనరికము మీరుట మహాపాతకము' అని సనాతన మతముకదా! అందులో మాణిక్యము సనాతన మతమున అగ్రాణిముత్తెము!

వీరు సొంతమునా కట్టుకొనిన ఈ మంగళసూత్రమును చూడఁద లఁచియు చూడజాలక గుప్త తన మొగముమీఁద గుడ్డవేసుకొనెను. 'నీకీ పిశాచపుఆట ఎవరునేర్పారే?' అనుచుపరుగెత్తి మాణిక్యం కూఁతురివీఁపున రెండంటించి 'ఈతడవ ఈ మేడ యెక్కిచూడు' అని ముక్తాయిఇచ్చెను.

చూడమ్మ ఏడుపలేదుగాని సుబ్బారావేడ్చెను. ఆయుత్సవము తనకుఁ గూడ జరుగఁగలదనియో, లేక చూడమ్మకు జరిగినదనియో యెవరు చెప్ప గలరు?

మాణిక్యము జుట్టుపట్టుకొని చూడమ్మను ఈడ్చుకొనిపోయెను. వెంటనే సుబ్బారావేడ్పుమానెను. ఇంతలో రాహుకాలము వచ్చివేసెను. దాని బలముననో, లేక యూపిస్నవారు లగించుకొనిన లగ్నబలముననో నాఁటి కేశఖండనము నేఁటివఱకు కాగిపోయెను.

మాణిక్యమున కింకను ఇరువదియయిదేండ్లు దాటలేదు; గుప్త కిరు వదియారు దాటలేదు. ఈ పిన్న దంపతుల నడుమ ఈ బాలవిధవ.

చూడమ్మ రామస్వామిగుప్త కల్లారు ముద్దుబిడ్డ. తల్లి కోకిలవలె కవి పాడవయిచెను. దాది పాలిచ్చెను. తక్కిన పోషణమెల్లయు కాకిది వలె తండ్రిది. అట్టి తండ్రికి ఆ బిడ్డ యిపుడు పెద్దపులి అయిపోయెను.

స్వర్గ నరకలోకముల భూగోళశాస్త్రము, అచటచనిపోయిన మగఁడు గాని భార్యగాని ఉండుచోటు. అచటనున్న భర్తలకును భూలోకము నం దున్న భార్యలకుగల సంబంధము. విధవల వేషభాషలు వగైరాలు చక్కగా తెలియునటుల మాణిక్యము కూఁతురికి బోధింప దొడఁగెను.

పెండ్లిలో మగని మొగమును తిన్నగాఁ జూచిన గుఱుతు చూడ మ్మకు లేదుగాని యిపుడీ తల్లిచెప్పిన పాఠమువలన తానూహించు కొవిన మగని రూపము ఎదుటనున్న చిత్తరువునంత విశదమైపోయెను. మనో నేత్రమున ఆరూపము కానఁబడగనే చూడమ్మకు చెమట పోసెడిది. వెంటనే చూడమ్మ తండ్రికడకు పరుగెత్తెడిది.

రామస్వామిగుప్త ఈ గాబరా గమనించి 'ఏమమ్మా' ఒడలంతయు చెమటపోసినది అని అడుగఁగా. చూడమ్మ ఏడ్పుట తక్క మటియొక సమాధానము చెప్పజాలక పోయెడిది.

తల్లి నియమించిన యాహార మారునెలలు ఒంటపట్టఁగనే చూడమ్మ శరీరమును ఏనాటమీ విద్యార్థులు బేరమాడఁ దొడఁగిరి. ధర్మశాస్త్రమునందు మిక్కుటమయిన శ్రుతపాండిత్యము ఁల అత్మారి సూరమ్మగారు ఒక నాఁడు మాణిక్యమును చూడవచ్చి ఆమె పరకాష్టకు విస్తుపోయి—వేషభా షలు వేయించ వచ్చును గాని కడుపు మాఁడ్చఁగూడదు. ధర్మమును సాధించుటకు శరీరము ఉండవలయునుగదా ?, అని విధవాధర్మ రహస్య మును టూకీగా తెలిపిపోయిరి. తుదకీ మయినవు బొమ్మకు మందు చూడ వలసివచ్చెను.

హకీములును, భిషఙ్మణులును, డాక్టరులును దొడ్డదొడ్డ మందుల జాబితాలు వ్రాసియిచ్చిరి. లక్ష్మీదేవికి సూక్ష్మశరీరము లయిన ఆ మందులు తుట్టతుదకు కర్మ విపాకమును సూచింపఁదొడఁగెను. కాని ఆరోగనిదాన

మును చూడమ్మయే ఒకనాఁడిటులు కలవరించెను. "అమ్మొచ్చె అమ్మొచ్చె: ఈయాటొద్దు ఈయాటొద్దు; పారిపోదాం పారిపోదాం సుబ్బారావుబావా చచ్చిపోతున్నా."

మాణిక్యము ఉలికిపడి లేచి ఈ కలవరింత వినెను. నిదురపట్టక యటునిటు కొట్టుకొనుచున్న రామస్వామిగుప్తవిని 'కలలోఁగూడ నీవెదురేనా?' అని యనెను.

"మా వాడుకదా యని చెప్పడానికి నోరు రాలేదండోయ్. వాఁడే దయ్యమయి పట్టుకున్నాఁడండోయ్। లేకపోతే పిల్లఇల్లా అయిపోతుందండోయ్! చచ్చిపోయినా వాఁడికింకా మనసు తీరలేదండోయ్' అని మాణిక్యము దీర్ఘములు తీసెను.

'కుంపిణీవారి యేలుబడిలో దయ్యములన్నియు ఆవిరిగా మాఱిపోయినవి.' అని గుప్త యనెను.

'మరీ విడ్డూరము. అమ్మాయికి విభూతి పెట్టించండి.'

'శాశ్వతముగా పెట్టించితిని.'

'దయ్యాలు లేవంటారా?'

'నేను కాదుగదా, నాకు అవల ఏడుతరముల వారుగూడ ఆ విషయమున జాత్యంధులు. ఒకవేళ నీకు భూతదృష్టి ఉండియుండ వచ్చును.

మాణిక్యము చిరాకుపడి చూడమ్మ మొగమును పరీక్షించు చుండెను. చూడమ్మ ఉలికిపడి చూచును గదా మొగములో మొగము పెట్టి చూచు చున్న తల్లి!

'అమ్మో చంపేస్తుంది సుబ్బారావుబావా' అని చూడమ్మ కంకపట్టు పట్టి యేడ్వదొడఁగెను. మాణిక్యము అదిచూచి—'నారసింహ మంత్రం పెట్టే ఆశాస్త్రుర్లుగారిని తీసుకరండి' అనెను.

'నీ వెడముగా నున్నచో దయ్యము పాఱిపోవును.' అని గుప్త యనెను. మాణిక్యము రుసరుస లాడుచు దూరముగా తొలఁగెను. గుప్త జోలకొట్టఁగా చూడమ్మ అనతికాలముననే నిదురించెను. గుప్తయు మఱి మాటాడక తనశయ్య నాశ్రయించెను. మాణిక్యమేమి గొణుఁగుకొనెనో వినఁబడలేదుగాని, ఆ మఱునాఁటి నుండియు రామస్వామిగుప్త కామె ప్రవర్తనలో కొంచెము మార్పు కానిపించెను.

(మ)

'ఏమిటి చూచుచున్నావు ?' అని గుప్త యడిగెను.

'దీని కలవరింతలకు భయమువేసి బడిలోనికిఁ బంపితిని. ఇంకను రాలేదు. అందుకు చూచుచున్నాను.' అని మాణిక్యమనెను.

'అటులనా ?'

ఆఁడపిల్లల బడినుండి చూడమ్మ తమయింటి సందువరకు లేడివలె వచ్చెను. అచట ఆ బాలికకు మందగుడి తగిలెను. గుమ్మముమీఁద కాలు పెట్టి తల్లిని జూచువరకు కలకలలాడు చూడమ్మ మొగము కాటుకయయి పోయెను. మాణిక్యమా మార్పు గ్రహించెను.

చూడమ్మలోనికేగి తన పుస్తకములు సర్దుకొను చుండెను. తల్లి యచటకేగి బట్టల మార్పించి 'అమ్మాయీ కాసేపు సుబ్బుఋబావతో ఆడు కొవిరా' అనెను.

'నీవు కొట్టవూ?' అని చూడమ్మ యనెను.

మాణిక్యం నవ్వి 'కొట్టను' అని అనెను.

'నన్ను కొడితేమానే; బావను?'

'కొట్టనమ్మా కొట్టను. నిన్నూకొట్టను; అతగాణ్ణి కొట్టను'

'నాన్న కొట్టరూ?'

'నాన్నా కొట్టరు. అభయం పెట్టుకోకు. ఆడుకోపో.'

'పొద్దుపోతే నే నివ్వేళ అక్కడే పడుకోచ్చా?'

'పొద్దుపోకుండా పిలుస్తాలే.'

'పోనీ బావని తీసుకు రావచ్చా?'

'అతని మామ రానియ్యడమ్మా. అదిగాక అతగాడు చదువుకోడూ?'

'పోని ఇద్దరమూ ఇక్కడే చదుకోమా?'

'సరేలే. ముందుపోయి ఆడుకురా. నేనుకేక వెయ్యంగానే రా యేం?'

అనుకొనిన అనుమతిని తనతల్లి ఇటుల ఈయఁగనే ఆయింటికిని ఈయింటికిని నడుమనున్న యిఱుకు సందునఁబడి చూడమ్మ తుఱ్ఱుమనెను.

సుబ్బారావంతకుముందే బడినుండి వచ్చెను. దాబామీఁద మూనాళ్ళ నుండియు నతఁడొక నూయితివ్వుచుండెను. నేఁడది పూర్తి చేయుటయే

గాక నలుదెసలకును కాలువలనుగూడా ఏర్పాటుచేసెను. ఇప్పుడు పాతాళ గంగతెచ్చి యాకాశగంగ చేయుటకు ఉపక్రమించెను. అంతలో చూడమ్మ యెదురాయెను. అతఁడా నూతఁగూలెను.

'భయపడకు భయపడకు; మాఅమ్మ కొట్టనన్నదిగా' అని చూడమ్మ యనెను.

'కొట్టరూ?'

'ఉఁహూ.'

'ఎందుకు కొట్టరు?'

'పాపం నామొగుడు చచ్చిపోయాడని.'

'ఔను పాపం.........నీ మొగుడు చచ్చాడు కాదూ?'

'ఆ'

'అయితే చచ్చిన వాళ్ళేమవుతారు?'

'ఇంతేనా ; నీకుతెలియదూ ? విన్నదుగుదామనుకుంటున్నాను'

'బళ్ళో మాకింకా ఆపాఠం చెప్పలేదు.'

'అల్లాగా ? మా అమ్మకన్నీ తెలుసు. అంతా మా అమ్మ చెప్పినట్లే అవుతుంది.'

'పెద్దవాణ్ణయితే నాకూ తెలుస్తుంది.'

'రాత్రి ఏమయిం దనుకున్నావు? కొండంత కల వచ్చింది'

'ఏది చెప్పు?'

'నేను మా అమ్మచెప్పిన స్వర్గలోకంలోకే ఎగిరిపోయాను. అక్కడ పాపం నామొగుడున్నాడు. ఆ మొహం చూడగానే నాకు చచ్చేటంత భయం వేసింది.'

'నన్ను పిలవకపోయావా ?'

'పిలవలేదేం ? నిజం చెప్పు ! '

'నాకు వినబడందే?'

'వినఁబడ్డా లేదంటావు ? అమట్టుగా అక్కణ్ణుంచి ఇక్కడికి, సరిగ్గా ఇక్కడికే కూలిపోయాను. ఎంతదెబ్బ తగిలిందనుకున్నావు ? '

'జామా ఆయిల్ రాసుకోక పోయావా ? '

'తెమ్మంటే నీవు తేందే చండలే? సరే: ఆపాళంగా ఆడుకుందాం రమ్మని లాక్కోపోయావు. పెళ్లాట అయితే అమ్మొచ్చి అంటిస్తుందని అంటూవుండగానే అమ్మొచ్చింది. రా రా రా అని ఎంతోమొత్తుకున్నా నీవు రాందే. అమ్మ రానేవచ్చిండి; గొంతు పిసకనే పిసికింది. ఎందుకమ్మ నీతో ఆడుకోటం? చస్తుంటే చూస్తూ కూచుంటావు. జిల్లాయిలు పెట్టేదా?'

'వొద్దు వొద్దు.'

చూడమ్మ జిల్లాయిలు పెట్టుటకు మెలమెలగా వేళ్లు సవరించెను. సుబ్బారావు వెంటనే ఆ వేళ్ళను అంటి చి 'ఇదిగో చూస్తూ కూచుంటా ననుకున్నావా? విన్నెత్తుకోపోయి. ఎగిరెగిరి అక్కడికి పోతాను.' అని వేలితో ఆకాశముచూపి 'అక్కడ పెండ్లిచేసుకుంటాను. ఏం?' అనెను.

'చూదాంగా' అని చూడమ్మ అనుచుండగా మాణిక్యము బిగ్గరగా 'అమ్మాయీ' అని పిలిచెను. సుబ్బారావొక వెర్రిచూపు చూచెను. చూడమ్మ యిటులనెను. మాయింట్లో పడుకుందుగాని రావూ? పకోడీలు చేశారు.'

'ఉహుం. ఇక్కడే పడుకుందాం ఉండు. ఇవ్వాళే వెనుకటిలా కాకుండా మామయ్యచేత గడికి గడియలు వేయించేదాం.

'చూడా?' అని మాణిక్యము త్రిమాత్రాకాలము ఉపయోగించి పిలి చెను. ఆపిలుపునకు చూడమ్మ ప్రత్యుత్తరించిన 'ఆ.' అను అచ్చు హ్రస్వమో, దీర్ఘమో, లేక ప్లుతమో యేవైయాకరణుడును చెప్పం జాలడు. ఫోనెటిక్సులో అది క్రొత్తస్వరము. అది సుస్వరమో, లేక అప స్వరమో యేగాయకుడు కనుగొనం గలడు?

తమ కూతురి శరీర వీణ యేతకంపించెనో ఆ తలి దండ్రులు ఆ స్వరమువలన కనుగొనిరి. దానికి ప్రతిఫలముగా చూడమ్మ సుబ్బారావుతో తమయింటికి వచ్చెను.

(జ)

చూడమ్మ విధవాధర్మమునుండి యిటుల మనుష్య ధర్మములో, బడినతరువాత రామస్వామి యిల్లు మరల నెప్పటివలె నాయెను. మయినపు బొమ్మగా మాటిన చూడమ్మ మరల కుందనపు బొమ్మయాయెను.

గుడ్డపేలికవలె నయిన రామస్వామి క్రమక్రమముగా కోలుకొనెను. మాణిక్యముయొక్క మనస్సేగాక శరీరముకూడ మాటెనని రామస్వామి కనుగొనుట అరిది. ప్రతిదిన మెల్లప్పుడు చూచునారికి శరీరముయొక్క

హానివృద్ధులు తెలియవుకదా ! కాని క్రొత్తగా చూడవచ్చినవారికి అతి సుల భముగనే ఆ సంగతి తెలియవచ్చెను. 'ఆ యింటికి ద్వారబంధములు కొంచము పెద్దవి చేయించుకొనవలసి యుండు' నని వారనుకొనిరి.

'సంసారికి తన కుటుంబమే బ్రహ్మాండము. తన సుఖమేస్వర్గము; తన దుఃఖమే నరకము. ఇట్టి కూతుండ్రు ఇట్టి తలిదండ్రులు ఈ భరత ఖండమున నెందరు కలరో కదా ! ఇట్టి భరతఖండము లీ విశ్వమున నెన్నియో ! అందు ఈ జీవియెంత ? దీని సుఖమెంత ? దీని దుఃఖమెంత ? ఇది లీలయా, ఖేలయా ? ఇదిసత్యమా ? అసత్యమా ? అని రామస్వామి యనుకొనెను.

చూడ బడిపడిలిపెట్టి చూడ(జూడ చూడమ్మ యాయెను. సుబ్బారావు బావగూడ సుబ్బారావుగారయిరి. చూడమ్మ యిపుడుప్యాధ్యాయులకడ నింత యింగిలీషును,ఇంతసంస్కృతము. నింత తెలుగును. ఇంత గానము. నింత చిత్రకళను, అభ్యసింప(దొడ(గెను.

సుబ్బారావు జేబులో నొకగడియారము బంగారు గొలుసుతో ప్రవేశించెను. మనికట్టును మరియొకగొలుసు ఆంజనేయవిగ్రహముతో నలంకరించెను. అత(డు హైస్కూలును వదలిపెట్టెను. అతనిమామ గృహపరిపాలనము చేయ(బూనుకొనెను. అతడు చదువులకు(చెన్నపట్టణం ప్రవేశించెను.

చక్కగా సంసారము చేయుచున్న యిల్లాండ్రందఱకువలెనే మాణిక్యమునకును రెండుమూడు కానుపులు వచ్చిపోయెను. మాణిక్యము మరల దృఢప్రతిజ్ఞతోడనే యుండెనుగాని రామస్వామి మాటమాత్రము చెప్పలేము.

కన్యలందఱువలె చూడమ్మ ఏకాంతమునందు తిలకము దిద్దుకొనును. కాని కొంచెముసేపు ఉంచుకొని అద్దములో(జూచుకొని పిదప చెఱిపివేపికొనును. తండ్రి తనకేరికోరి పంపిన వలువలలో మేలివేరి ధరించి వెంటనే విసర్జించును. అత్తగారు హరించినందువలన రెట్టిగా లభించిన నగలు దాల్చి తీసివేయును. వీని కన్నిటికిని శిరోభూషణముగా సరస్వతిని తల(దాల్చును. 'దీని మగడు చావలేదు.; ఎక్కడో కనబడకుండా ఉన్నా(డు' అని మాణిక్య మొకానొకపుడు భ్రమించుచుండును.

ఒకనాటి ప్రొద్దున విధవోద్ధారక సభవారు ఒక పెద్ద పద్దు కాకితముతో రామస్వామి కడకు వచ్చిరి. రామస్వామి వారి కాతిథ్య మిచ్చెను.

వారు దానికి బదులుగా ఆతనికి ఈ పద్దుకాగితమిచ్చిరి. రామస్వామి దానిని పరిశీలించి ఇంటిలోనికిపోయి కొన్ని కాకితములుతెచ్చి వారికి సమర్పించెను.

సభానాయకుడు ఆ కాకితములు విప్పెను—నూరురూపాయలనోట్లు పది! సభానాయకుని తోపాటు సభవారందఱును తమసంతోషము నీరీతిగా విశదీకరించిరి: 'అయ్యా తమచేతితో తమపద్దు వ్రాయింపుఁడు.'

రామస్వామి ఇటులనెను: "లక్ష్మీ ప్రసాద మయిన తరువాత సరస్వతీ ప్రసాదమున కాసింతురా? సరస్వతిముందు; లక్ష్మివెనుక. లక్షిముందయినచో సామాన్యముగ సరస్వతి యుండదు."

చూడమ్మ యిపుడొక భావనాప్రపంచమును సృజించు కొనఁగలదు. ఆ సృష్టిలోని మంచి సెబ్బరలను గ్రహింపఁగలదు: తా నందు విహరింపఁగలదు. జీలగఱ్ఱయయినను, జీవకఱ్ఱయయినను ఆమెకు శేషించినదా భావనాప్రపంచమే.

ఇట్టి మనోలోకమున ఒంటిగానున్న చూడమ్మ చనిపోయిన మగని బరువును మోయుచుండఁగా చూడఁజాలనటుల ఒకనాడు ఆ ప్రక్కనున్న మూగమేడ ముఖరితము కాఁజొచ్చెను.

౨

(క)

పరీక్షలగుటచే సుబ్బారావింటికి వచ్చెను. సామాను సర్దుకొనిన వెంటనే అతఁడు రామస్వామిగారి యింటికి వచ్చెను.

"సుబ్బారావు మమ్ములను మరచిపోలేదు" అని మాణిక్య మనెను.

"శరీర మారోగ్యముగ నున్నదా? పేపరు సరిగా వ్రాసితివా" అని రామస్వామి అడిగెను.

"సుమారుగా వ్రాసితిని" అని సమాధానము చెప్పుచు సుబ్బారావు వారిరువురకును నమస్కరించి వారిదీవన లందుకొనెను.

తనగదిలోఁ కూరుచుండి యేదియో యాలోచించు కొనుచున్న చూడమ్మ ఒడలెల్లయు చెవులుచేసికొని ఆమాటలు నాలకించెను. అతనిని చూచుటకు లేచియు మరలఁ గూరుచుండెను. సంతోష దుఃఖములు ఛాయా తపములవలె నామె నాచ్ఛాదించెను.

"చూడ ఇంటిలో లేదా?" అని సుబ్బారావడిగెను.

"అది యెక్కడికి పోతుంది నాయనా? ఇంటిలోనే వుంది" అని మాణిక్యము సమాధానము చెప్పి "చూడా" అని పిలిచెను.

సుబ్బారావు మెడయెత్తి తలుపువంక జూచెను.

తల్లిపిలచిన పిలుపునకు చూడమ్మ ప్రత్యుత్తరించిన "ఆ." అను స్వరము సుందరమో, అనుమందరమో చెప్పుట దుస్తరము కాని సుబ్బారావు మాత్రము సుందర మనుకొనెను. కొంచము సేపటికి చూడమ్మ మెల్లగా బయటికి వచ్చెను.

సుబ్బారావు చూడమ్మనుజూచి రెండేండ్లు దాఁటెను. రెండేండ్లలో నెన్నేవి మార్పులు జరుగవచ్చును. చూడమ్మ ఇపుడు వెనుకటి చూడమ్మ

కాదు. చూడమ్మ శరీరమిపుడు పరిమళించు బంగారము. ఆ మోము మాటలునేర్చిన చందమామ. ఆ చూపులు మంత్రము లుచ్చరించు తూపులు. ఆ నవ్వు వాడని పువ్వు. ఆపాదముల నడయాడు పద్మములు. ఆ మాట పాడవిపాట ఇట్టి చూడమ్మ యెత్తెదుటికి రాఁగనే సుబ్బారావు కన్నులు నిండిపోయెను. 'చూడమ్మ ఇంటిలోలేదా' అని యడిగిన సుబ్బారావిపుడు చూచి విస్తుపడెను. చూడమ్మ అంతకంటె.

ఈ మూగతనము తమ యిరువురకేగాక మాణిక్యమునకుఁగూడ సహింపనిదాయెను. రామస్వామి నిట్టూర్చి మెల్లగా మెల్లలోని కేగెను. ఆగోష్ఠిలోని దుఃఖమును, ఏవమును, సిగ్గును పోఁగొట్టుకొనుటకు చూడమ్మ చాల ప్రయత్నించియు విఫలమాయెను. ఇంతలో సుబ్బారావు ధైర్యము తెచ్చికొని "నిన్నుఁజూచి రెండేండ్లయినది" అనెను.

చూడమ్మ మోమెత్తెను. ఈ సుబ్బారావు వెనుకటి సుబ్బారావుబాప కాఁడు. అతని గండఫలకములు నిగనిగ లాడుచుండెను. నూనూగు మీస ములు గల అతని ముఖము చూడ ముచ్చటగా నుండెను. శరీరభంగియం దును, మాటతీరునందును చమత్కారము వెలసెను. అతడాఁడరాజ్యము నుండి మగరాజ్యములో ప్రవేశించెను. ఇట్టి సుబ్బారావును జూచి రిచ్చపడి చూడమ్మ "రెండేండ్లకు రెన్నెలలు తక్కువ" అనెను.

ఇటుల నెలలతోఁగూడ లెక్కచెప్పుటవలన సుబ్బారావు ముఖము ఆలోచనచే నుద్దీప్తమాయెను. మెల్లనుండి లోనికి వచ్చి రామస్వామి "ప్రొద్దున ఎప్పుడు తిన్నాడో; చీకటి పడకిముందు వంటకానీ" అనెను.

"మరేమి తొందరలేదు. అన్నం తిననినాడే కడుపు బరువెక్కును. మెల్లగా కానీండి సెలవు" అనుచు సుబ్బారావు వెళ్ళిపోయెను.

(౪)

సుబ్బారావుకు ఆపూఁట ఆఁకలి యెక్కువగనే ఉండెను. కాని పిలుపునకుముందు వెళ్ళఁగూడదను బిగితనముకూడ నెక్కువగనే యుం డెను. మాణిక్యము వంటచేసి పిండివంటకమునకు సెనగపిండి కలిపెను. బూంది దూయవలయునని యామె సంకల్పము. ఇంతలో అంపపుపొట్టు వలె తఱిగిన ఉల్లిపాయలను చూడమ్మ అచటికి తెచ్చెను. దానిని జూచి మాణిక్యము 'అతనికి పకోడీ లిష్టమాయేమి?' అని యడిగెను. "నీవుపకో

డీలే తలపెట్టితి వనుకొన్నాను. పోనీ అవీ ఇవీకూడా చేస్తేసరి" అని చూడమ్మ అనెను. "మీనాన్న ఉల్లిముట్టరు. నీవే పకోడీలు చివరికి వెయ్యి" అని మాణిక్యము బూంది దూయఁదొడఁగెను.

చూడమ్మ భోజనశాల తుడిచి పీఁటలువేసి విస్తళ్ళు పఱచెను. తల్లి పని అయిన తరువాత ఆమె పకోడీలు వండగూరుచుండెను. ఆమె మనస్సు లోని సంతోషమును గర్భీకరించుకొనినటుల కొన్ని పకోడీలు పొంగెను పరిహసించుచున్నటులు కొన్ని వంకరిటింకరలాయెను. కోపమును సూచించుచున్న కొన్ని కరకర పాకమునఁబడెను. కొన్ని ప్రేమను విశదీకరించెను.

రామస్వామి జపగృహమ్మునుండి వెలికివచ్చి—"అమ్మాయీ, వంట అయిందా?" అని అడిగెను. బాణలి కిందదింపుచు చూడమ్మ 'అయిం—డి' అని అనుచుండగ 'అయింది, సుబ్బారావును పిలువండి' అని మాణిక్యము అనెను. రామస్వామి దొడ్డిలోనికిఁజని 'సుబ్బారావూ' అని ఆహ్వానించెను. "వచ్చె వచ్చె" నను ప్రత్యుత్తరము తోపాటు పట్టుతాపితాతో సుబ్బారావు వడివడిగా వచ్చెను.

మాణిక్యము వడ్డనచేసెను. అభిఘరించిన పిదప "చూడా! అతని విస్తట్లో పకోడీలు వడ్డించూ" అని మాణిక్యమనఁగానే చూడమ్మ వచ్చి అతని విస్తరిలో వానిని జాఱవిడిచెను.

సుబ్బారావు దృష్టి చూడమ్మమీదకంటె వానిమీఁదనే యెక్కుడుగా ప్రసరించెను. తలుపుచాటున నున్న చూడమ్మ అతని యేకాగ్రదృష్టిని పరి కించెను. పరితృప్తమగు నామె ముఖము క్షణక్షణమున నొకొక్కకళచే నలముకొని క్రమక్రమముగా పదునాఱు కళలచే పరిపూర్ణమాయెను

సాపాటు సాఁబాలుకాఁగానే భోజనశాల సభాశాలగా మార్పునియెడల ఆఁడవారికి చప్పగా నుండును. సంయమములేనివారు దానిని రచ్చగా మార్పక కూర్చుండలేరు. ఇట్టివారిలో మాణిక్యము మేటి. "ఈ శారదా భిల్లుడు ముందు బతికేయెత్తు ఉన్నట్లులేదు" అని ఆమె ప్రస్తావించెను.

కొద్దిరోజులనుండియు సుబ్బారావు మనుచరిత్రము చదువుచుండెను. దానిలోని 'శాంబరీభిల్లుడు' గుర్తువచ్చి అతడు కొంచెము నవ్వెను. అపుడు అచటికి ఆతనిమామ వెంకటేశ్వర్లు వచ్చెను. చూడమ్మ పీఁట వేసెను. అతడు దానిమీఁదఁ గూర్చుండెను.

మాణిక్యము మరల నిటులనెను: "పెండ్లి ఎప్పుడు చేసుకుంటావు? బెండకాయ ముదిరినా బెమ్మచారి ముదిరినా పనికిరారు."

వెంకటేశ్వర్లు ఇటులనెను: "సంబంధాలమీఁద సంబంధాలు వచ్చి పడుతున్నాయి. పెండ్లిమాట అంటే యితగాఁడేమో పెండ్లికూఁతురై పోతాఁడు."

"మాకు యీమాటే తెలియదే" అని మాణిక్యమనెను.

"తెలిసి ఏమి లాభం? ముంగలికివచ్చిన లక్ష్మిని కాలితో తన్ని పాఱవేస్తున్నాడు. కుంచాలవారి సంబంధం అంటే మనలో కోరుకోదగినది గదా! హాడువచ్చి దేవులాడి పోయినారఁట పాపం! టెలిగ్రాములకు వెచ్చ పెడుతున్నారు యెంతయినా! మీదగ్గిర ఈ వర్తమానం పడేస్తే ఫలిస్తుందని నాకు నమ్మకం" అని వెంకటేశ్వర్లు అనెను.

"అయితే ఇఁక లగ్ననిశ్చయం చేస్తాం. ఏమి సుబ్బారావూ మాటాడవు?" అని మాణిక్యమనెను. బదులు పలుకక పీఁటమీఁదినుండి లేచిన సుబ్బారావుకు తలుపుకడ నిలిచి గంభీరముగా నాలోకించుచున్న చూడమ్మ ముఖము కానిపించెను.

(౯)

సుబ్బారావు పెండ్లికి వచ్చిపడుచున్న సంబంధముల నన్నిఁటిని లెక్కవేయుటకు విసుకుపుట్టును. పెండ్లికూఁతుండ్ల ఫోటోగ్రాపులకొక ఆల్బము చాలలేదు. కట్నములను, కానుకలను, మరియాదలను వ్రాయింపఁదలఁచుచో ఒక గుమాస్తాకు చేయి తిరుగని పని.

సుబ్బారావుకు తల్లిదండ్రులు లేకపోవుటవలనను, ఉన్న మామయు చందమామ యగుటచేతను, తాను ఊరక కూరుచుండఁజాలకపోవుటచేతను మాణిక్యమునకు చేతినిండ పని దొరకెను. సుబ్బారా వతిబలవంతముమీఁద పెండ్లికూఁతుళ్ళ ఫొటోలామెకు వశపఱిచెను. అందచందములను బాగోగులను నిర్ణయించుటకు మాణిక్యము చూడమ్మ సహాయ మపేక్షించెను. చూడమ్మ ఆ బొమ్మలనుజూచి తానును ఒక బొమ్మ అయిపోయెను.

అల్లుడు పోయినపిదప చూడమ్మను వెంటవేసికొని మాణిక్యము అనేక వివాహములకు వెళ్ళెను. చూడమ్మ వైధవ్యము పరిసిపోయి చాల కాల మాయెను. ఈ సుబ్బారావు పెండ్లి హడావిడియంతయు తనమీఁదు

గనే జరుగవలెనని మాణిక్యము ఊహ. కావున ఈ విచారము చూడమ్మకు విచారము కలిగించునని మాణిక్య మూహింపలేదు.

చూడమ్మ మనస్సు మొదట కొంచెము కలఁతనొందెను. పిదప దుఃఖమును వశపఱచికొని చూడమ్మ ఆ ఆల్బమును తెఱచి ఒక్కొక్క బొమ్మనే తిరుగవేయఁదొడఁగెను. మాణిక్యమా బొమ్మల వంశావళిని సంపత్తిని వర్ణించి చెప్పుచుండెను.

మాణిక్యం చేయువర్ణనలో ఆకాశ పాతాళములేకాని మధ్యమార్గము లేదు. అగుచో రంభ, కానిచో కాకి, అగుచో కోకిల, కానిచో గాడిద, అగుచో లక్ష్మి, కానిచో పెద్దమ్మ. ఇట్టి వర్ణనలతో ఆ ఆల్బములో ముప్పాతిక మువ్వీసము కావచ్చెను. మునిసిపల్ ఆఫీసునుండి టంగుమని గంట వినఁబడెను. పెండ్లికూఁతుండ్ల చరిత్ర రచనమునందు తన్మయియయి యున్న మాణిక్యము తలయెత్తి 'ఒకటి', 'రెండు', 'మూడు', 'నాలుగు', 'అయిదు', 'ఆఱు' అని లెక్కపెట్టి, 'అమ్మ' అని తత్తరపడి 'వంటవేళ అయినది' అని దులుపుకొని వడివడిగా స్నానశాలలోని కేఁగెను.

చూడమ్మ అచటనే కూరుచుండి మఱి రెండు మూడు బొమ్మలు తిరుగవేసెను. నాలుగవబొమ్మను తెఱచెను. అది ఫొటోగ్రాపువలె లేదు. అది చేతగీచిన బొమ్మ. దానిని జూచుచున్న చూడమ్మ వ్రేలుగాని, కేలుగాని, కన్నుగాని, వెన్నుగాని కదలలేదు.

ఆబొమ్మ తనను పోలియున్నటు లగపడెను. పరిశీలింపఁగా దాని పోలిక తనకు చాలదగ్గఱగా నున్నటులుండెను. చూడఁగా జూడఁగా అది తన చిత్తరువే.

చూడమ్మ కనులార్ద్రములాయెను. ఆమె దీర్ఘముగా నిశ్వసించి ఆ చిత్తరువును జూచుచు రెండుచేతులతోడను రెండు పెదలను గభాలున మూసివయిచెను. ఆమె కనులు ఆ యాల్బము అట్టమీఁదికి వంగియుండెనే కాని ఆమె మనసు ఆ చిత్తరువును గీచినవానిమీఁద వ్రాలెను. అంతట ఆమె ఆదేరీతిగా లేచి మెలమెలగా గదిలోనికిఁ జనెను.

చొరవచేసికొని సుబ్బారావు ఆగదిలోనికి వచ్చి చూచుసరికి ఆల్బములో వేలుపెట్టి కన్నీళ్ళతో చెక్కిళ్లు తడిసి మొగమెఱ్ఱబాఱి చూడమ్మ శయనించియుండెను. ఆమె పదిగాలేచి గోడకేసి తిరిగెను. మరల సుబ్బారావు దెస మోము త్రిప్పఁగనే ఆ కన్నీళ్ళులేవు. మొగమున ఆ యెఱ్ఱ

దనమును లేదు. సమ్మోహనవిద్యచే ఆమె క్రొత్తరూపెనసినటులాయెను. శైశవమునందలి 'చూడ'వలె నతని కపుడామె గోచరించెను. అతఁడు ఆ మార్పునకు ఆశ్చర్య చకితుఁడాయెను. చూడమ్మ యించుకయు సంకోచింపక యిటులనెను—'ఆ కుర్చీమీఁద కూర్చుండుఁడు.'

'చిత్తము. అని సుబ్బారావనెను. చూడమ్మ యీమాటకు కొంచెము నవ్వి "మీరు 'చిత్తము' అననక్కఱలేదు. అది సరిగాని కుంచాలవారిపిల్ల అన్నివిధములా బాగుగనున్నది. మీరిఁక పెండ్లి చేసికొనుఁడు"అనెను.

'కుంచాలవారి కూనమ్మను చేసికొనవలసిన దనియేనా మీయాజ్ఞ?'

'సరిలెండు! నన్ను 'మీరు మీరు' అని యందురేమి? కుంచాల వారిపిల్ల కూనమ్మయా? బంగారు గుర్రమువలె నున్నది. కట్నములా కఱవుతీరునంత.'

ఈ మాటలు వినుచున్న సుబ్బారావుముఖము ఏ దేశమునకో పోయి నటులుండెను. విచిత్రమయిన వదనభంగితో నతఁ డిటులనెను—'చూడా! నన్ను కుంచాల పిల్లను చేసికొనుమందువా?'

ఆ ముఖభంగిని, ఆ స్వరమును వినుచున్న చూడమ్మ కనులు ముకుళితములు కాఁదొడఁగెను. ఆమె 'చేసికొనుఁడు' అని చెప్పఁదలఁచుకొనెను. గాని ఆ కంఠము చెప్పనీయలేదు. ఆమె రివ్వున వంటయింటిలోనికి పోఁదలఁచి తలుపులకడ కరిగెను. సుబ్బారావు బారలుసాఁచి ద్వారమున కడ్డముగా నిలువఁబడి 'పోనీయను' అనెను. 'తెరవాటు కొట్టుట యేడ నేర్చితిరి?' అని చూడమ్మ యనఁగా 'మీకడనే' అని సుబ్బారావనెను. అపుడు వంటయింట సంధ్యావందనము ముగించుచున్న రామస్వామి 'అమ్మాయీ విస్తళ్ళువేయుము' అని యెలుఁగెత్తి పలికెను. చూడమ్మ వంగి సుబ్బారావు చేతిక్రిందుగా తూనీఁగవలె రివ్వున విర్గమించెను

(౫)

వర్ధన సమాప్తిచేసి మడిగట్టుకొనియున్న కూఁతుచేతికి నేతిగిన్నె యిచ్చి మాణిక్యము కంఠము సవరించుకొని యిటు లనెను: "నాయనా సుబ్బారావూ, మాకు చూడ ఒకటీ, నీవు ఒకటీకాదు. కొడుకు లేనిలోటు మాకు నిజంగాలేదు. నీ పెండ్లి ముచ్చట నామీఁదుగా జరుపనిస్తే కొడుకు లేనిలోటు భర్తీ అవుతుంది."

సుబ్బారావు మోమెత్తి యొకతూరి మాణిక్యమును, ఒకతూరి చూడమ్మను జూచి మరల తలవంచుకొనెను. మాణిక్యము మరల నిటు లనెను: "ఉన్న సంబంధాలలో కుంచాలవారి సంబంధంకంటె గొప్ప సంబంధం లేదు. ఆపిల్లా నీవూ కలిసివుంటే రంభా నలకూబరులున్నట్లు ఉంటారు"

సుబ్బారావు చరాలున మోమెత్తి చూడమ్మనుజూచెను. ఆమెమొగ మెఱ్ఱఁబాఱియుండెను.

"మాటాడవేమి?" అని మాణిక్యము ముదలకించెను.

మాటాడకేమి? ఇదిగో మాటాడుచున్నాను— 'ఘృతం' అని సుబ్బారావనెను. చూడమ్మ నేతిగిన్నెతో సుబ్బారావును సమీపించెను.

"గడుసుతనమనఁగా ఇల్లా ఉండాలి. పెండ్లిమాట అడుగఁగా 'ఘృతం' అనా? ఘృతాన్ని కట్టుకుంటావా యేమి. సరే ఘృతానిని కట్టు కుంటావుగాని, యేమే చూడా. ఇంతమంది పెండ్లికూఁతుండ్లను చూస్తిమి కదా, కుంచాలవారి పిల్లవంటి పిల్ల మఱి కనఁబడుతుందా? నీవు చెప్పు!" అని మాణిక్య మనెను.

"ఔను" అనుమాట పదివంకరలతో చూడమ్మ నాలుక చివరనుండి బయటఁబడుటయు, ఆమె చేతిలోని నేతిగరిటె సుబ్బారావు విస్తరిలోఁ బడుటయు ఒకతూరియే జరిగిపోయెను.

మాణిక్యమునకును రామస్వామికిని దెలియకుండ సుబ్బారా వా నేతి గరిటెను ముద్దుపెట్టుకొనెను. చూడమ్మ చేయి పులకలెత్తెను.

మాణిక్య మిటు లనెను; "ఏమయ్యా సుబ్బారావూ మాటాడవు?"

"మాటాడకేమమ్మా విను! ఆఁడవారు పసందుచేసిన పిల్ల మగవారి కెటులు నచ్చును? ఆఁడవారి కాఁడవారందఱునూ బాగానే కానుపింతురు. మగవారికి మగవారందఱును బాగానే కానుపింతురు. ఆఁడది మగవానిని పసఁదుచేయవలయును; మగవాఁడు ఆఁడదానిని పసందు చేయవలయును. ఏమందువు?" అని సుబ్బారా వనెను.

"అలాగా ఇదో కొత్తమాట. ఇంగ్లీషు చదువులలో ఉన్నదికాఁబోలు. పోనీ, నీమాటే ఖాయం. మగవాళ్ళచేతనే పసందు చేయిద్దాము. ఏమండీ! మీరు చెప్పండి. కుంచాలవారిపిల్ల బాగుండునా బాగుండదా?" అని మాణిక్యము మగనివంక తిరిగెను.

రామస్వామి యిటు లనెను—"నా కళ్ల"కు బంగారముగనేయున్నది. కాని సుబ్బారావుకనులు ఏమిచెప్పునో!

చూడమ్మ హృదయము తపతప కొట్టుకొనియెను. ఆమె తలుపు చాటున నిలుచుండి సుబ్బారావు ముఖమునుండి ఏమిమాటలు వినఁబడునో యని దిగులు పడుచుండెను.

సుబ్బారావు చూడమ్మమొగము చూచెను. వెలవెలబారిన యామె మొగము శూన్యాకాశమువలె నుండెను. అందుకు లోలోన మురియుచు సుబ్బారావు ఇటు లనెను: "మామగారూ, ఎందు కింత డొంక తిరుగుడు? నేను బి. యే. ప్యాసుకానిది పెండ్లి చేసికొనను."

చూడమ్మ ముఖాకాశమున విదియనాఁటి చంద్రకళ కానవచ్చెను.

మాణిక్య మిటులనెను: "ఈకాలపు కుఱ్ఱవాళ్ళందరికీ ఇదో ఫేషన్. మంచి సంబంధాలన్నీ పోగొట్టుకొని తరువాత్తరువాత మాకు దాంపత్య సుఖములేదని ఆఘోరించడమేకాక అంధలతో చెప్పుకోవడంగూడా ఒక ఫేషన్. నాయనా సుబ్బారావూ! నీవు అందఱివంటివాఁడవుకావు. నామాట విను. ఈ సంబంధం పోనీకు; తరువాత పస్తాయిస్తావు."

సుబ్బారావు చూడమ్మ ముఖము జూచుచు నిట్టులనెను— "అత్తా, అంతపట్టు పట్టకు. బి. యే. ప్యాసుకానిదే పెండ్లిచేసికొననని నేను లోఁగడనే ఒట్టు పెట్టుకొంటిని. ఒకవేళ కుంచాలవారిపిల్లయే వ్రాసిపెట్టి యున్నను అప్పటికి పాసిపోదు. ఇపుడా పిల్లకు పదియేండ్లేకదా!"

"ఎంత ఒట్టు పెట్టుకొంటివి? ఒట్టూ లేదు పిట్టూ లేదు. తెలిసీ తెలియని ఒట్లకు విలువేమిటి?" అని మాణిక్యమనెను.

"అటు లనకు. ఒట్టు ఒట్టే" అని సుబ్బారావు అనెను.

రామస్వామి యిటులనెను; "ఒట్టుపెట్టుకొనఁదగునా కూడదా అను విచారము ముందే ఉండవలయును. పెట్టుకొనిన తరువాత ఒట్టుఒట్టే."

మాణిక్య మిటులనెను: "మీరూ బాగానేచెప్పారు." తలుపుచాటున దీర్ఘవిశ్వాస మొకటి బయలుదేరి దవ్వులకు ప్రసరించెను.

(ఊ)

సుమారు రెన్నెలలు గడచెను. బంధుగులయింట మడివంట చేయుటకు ప్రార్థింపఁబడి మాణిక్యముపెళ్లెను. నేఁటి కామె రాదు. కావున

చూడమ్మ యంతయు సుబ్బారావుమనస్సై కూరుచుండెను. అంత అగది లోనికి సాధికారముగాఁ బ్రవేశించి తపాలావాఁడు ఒక కట్టను బల్లమీఁద టప్పునఁ బడవయిచెను.

'అబ్బ!' అని చూడమ్మ తలయెత్తి చూచెను. తపాలావాఁడు అంతలో 'సెలవు' అని వెళ్ళిపోయెను. చూడమ్మ పేపరు విప్పిచూచెను. పేపరంతయు అంకెలే.

చూడమ్మకు సుబ్బారావు నంబరు తెలియును. వెంటనే ఆనంబరు కనఁబడెను. ఆమె తన సంతోషమును పైకి ఉబుకనీయఁదలఁచుకొనలేదు గాని వెంటనే ఆ పేపరు తండ్రికడకుఁ దీసికొనివెళ్ళి "సుబ్బారావుబావ ప్యాసయినాఁడు" అనెను.

'అగును. అతఁడు ప్యాసగును' అని రామస్వామి కొంచె మాలోచించుచు 'అతని కొక మంచి పారితోషిక మిచ్చిరమ్మ్మ' అని ఆదేశించెను. ఈమాట వినినంతనే చూడమ్మహృదయము జలదరించి వెనువెంటనే పులకించెను.

చూడమ్మ మరల తనగదిలోనికరిగి పారితోషికమున కాలోచించుచుఁ గూరుచుండెను. ఏ పారితోషి కముమీఁదను ఆమెకు పాలుపోలేదు.

"ప్రేమ కేది యొసఁగినచో పారితోషిక మవిపించు కొనును ? ప్రేమకుఁదగిన పారితోషిక మీ విశ్వమున నే వస్తువు కలదు ? ప్రేమకు తూఁగున దొక్క ప్రేమయే. రెండవ తక్కెడలో నీ బ్రహ్మాండముల నన్నిటినిబెట్టి తూఁచినను మొదటితక్కెడ చలింపదు" అని తలపోయుచుండగా రామస్వామి మెల మెల్లగా వచ్చి 'ఏమమ్మా, ఏమి పారితోషిక మిచ్చి వచ్చితివి ?' అనెను. చూడమ్మ తెల్లఁబోయి 'ఏమియును లేదు' అనెను.

'అదియేమి ? చీకటిపడినది నీకేమి కావలయునో చెప్పుము, తీసికొనివత్తును' అని రామస్వామి యనెను.

'పారితోషికమునకుఁదగిన దీప్రపంచమున నాకేదియుఁ గానరాలేదు'

రామస్వామి కొంచెమాలోచించి "అగునగు" నని రెండుమాఱు లుచ్చరించి "పిచ్చిదానా ! ప్రేమతో నేది యిచ్చినను పారితోషికమే, పత్రం పుష్పము, ఫలము, తోయము—ఇది యంతయు పారితోషికమే. తుదకొక మాలుపోగేవి పారితోషికమే యగును" అనెను.

"నిక్కమే. నాకు తోచలేదు. కొండంత దేవరకు కొండంత పత్రి యెవరె తేగలదు ?" అని చూడమ్మ యనెను.

"అగును ప్రొద్దు పోవుచున్నది. నీ కేవస్తువు ఈవలయునని యున్నది?"

"నాకు ప్రస్తుతు నిస్సార మనుపించుచున్నది. అయినను ఒక పూవిచ్చి నాసంతోషమునే పారితోషిక మొనరించివత్తును."

"మంచిది" అని రామస్వామి తన ఆఫీసు గదిలోనికి వెళ్ళిపోఁగనే చూడమ్మ వేషభూషలచే క్రొత్తయై సుబ్బారావు మేడకు దారి తీసెను. ఆ దారిలో యెన్ని యెన్నిసంగతులు తన హృదయమున గుఱుతుచే చిగురెత్తెనో, ఆదారిలో తానెంత సేపు నడిచెనో దాని కంతులేదు చూడమ్మ మేడయెక్కి గదివంక చూడఁగనే సుబ్బారావులేచి 'స్వాగతము' అనెను. ఆమాటచే చూడమ్మ యొడలు కంపించెను; నడక స్తంభించెను. 'ఎన్నాళ్ళకిచటికి వచ్చితివి' అని సుబ్బారావెదురు వచ్చి చేయిపట్టుకొని బలవంతముగా గదిలోనికిఁ దీసికొనిపోయెను. స్వేదబిందువులచే ఆమె మోము పుష్పించెను. ఆ చూడమ్మ తానచట బందియయిపోయినటుల భయపడెను.

'ఇచటనే మనపెండ్లి, గుఱుతున్నదా ?' అని సుబ్బారావనెను. సిగ్గుచే అరక్తమయిన మొగము వెంటనే చిరునగవున అవదాతము కాఁగా చూడమ్మ "అగును. ఇటనుండియే మాయమ్మ రెండుపాయించి నన్ను జరజర లాగుకొని పోయెను" అనెను.

"నాకన్న నీకేయెక్కుడు గుఱుతు ఉన్నట్టు లున్నదే! సరికాని మీయమ్మ అపుడు లాగుకొని పోఁగలిగెనుగాని యిపుడు లాగుకొని పోఁజాలదు."

"అగును! ఇట్టివి ఆఁడవారికే యెక్కుడు గురుతు. దానికేమి ? మీరు ప్యాసయినందులకు మానాయనగారొక పారితోషిక మిచ్చి రమ్మని నన్నుఁ బంపిరి."

"వారికే తోఁచెనా ?"

ఈ మాటకు ప్రత్యుత్తరము బడయక సుబ్బారావు మరల "ఏమి పారితోషికము తెచ్చితివి ?" అని యడిగెను.

"తగిన పారితోషిక మేదియు నాకుఁ గానరాలేదు. చేతులూఁపుకొనుచు నేనే వచ్చితిని." "భేష్ నాకు నీవే పారితోషికమవు" అని సుబ్బా

రావు హఠాత్తుగా చూడమ్మను చుంబించెను. ఆమె గండస్థలమంతయు గులాబీ పూలగు త్తియాయెను. అంతనామె పోవ బ్రయత్నింపఁగా సుబ్బా రావడ్డుదగిలెను.

"మీ రింతగా నిరోధించుచుంటిరే; నాకు మీరేమి పారితోషిక మీఁ గలరు?"

"నీకు నేను ; నాకు నీవు."

"నిక్కముగా ? "

"నిక్కముగా."

"ముమ్మాటికి ? "

"ముమ్మాటికి."

"నేను విధవ నని మీరు మఱచియుందురు."

చూడమ్మ యిటులనఁగనే సుబ్బారా వామెప్రక్క నిలువఁబడి ఆమె మూపుమీద బుజమువయిచి "ఇపుడో?" అని యనెను.

తలవని తలంపుగా సుబ్బారావు బాహువు తనపీద బడుటచే చూడమ్మ నిస్సారమగు నీ ప్రపంచమునంతయు గోలపోయెను.

మన్మధుడు సమ్మోహనాస్త్రమును వేయుననుచుందురు. సుబ్బారావు బాహుపాశమును వేయనే వేసెను. బహుశా ఈరెండును ఆమెమీఁదఁ బ్రయోగింపఁ బడియుండును ఏలనగా సుబ్బారావా గది తలుపులు వేయుట చూడమ్మ కిసుమంతయుఁ దెలియదు.

3

(క)

నిమేషమనియు, కాష్ఠయనియు, కలయనియు, క్షణమనియు నీరీతిగా కాలజ్ఞులు కాలమును విభజించి చూపిరి. కాని ప్రేమ యొకటి వచ్చి పడి యీ విభాగమును తాఱుమాఱు చేసివయిచుచున్నది. అనురక్తుల కాల మానమునందు యుగ మొక నిమేషము. వియుక్తుల కాలమానమునందు నిమేష మొకయుగము. ఈ వియుక్తులు స్వవిషయమున సగుణబ్రహ్మ కాలమానములోనివారు.

కాలమంతవడిగాఁ బరుగెత్తు గుర్రమింకొకటి చూడమ్మ సుబ్బారావు లకు కానిపింపలేదు. సుబ్బారావుకు సెలవులలో శేషించిన విరువదిరోజులే. ఈ యిరువది రోజులును ఇట్టే మాయమయిపోవును. పిమ్మట వారికి కావిపించునది శూన్యము.

నడుమనడుమ చూడమ్మ తాను సుఖము చూరగొనెనని మురియు చుండెను. ఆమెయుపాధ్యాయుల యుద్దేశముమాత్రము వేరు. ఏలయనఁగా ఆమె తన పాఠములయెడ శ్రద్ధచూపుటలేదు. రేపురేపులతో ఆమె జరిపిల్ల పెట్టుచుండెను. కావున శరీరమున సుఖములేదని వారనుకొనిరి.

ఇట్టి సుఖాసుఖములతో మొత్తముమీఁద సుఖముతోడనే వారియిరు వురకును ఆ యిరువదిరోజులును దీర్ఘమయిన ఒక పగలుగా గడఁచి పోయెను.

సుబ్బారావు ఉపయోగమునకుఁగాను ప్రాఁత చింతకాయ పచ్చ డియు, నిమ్మకాయబద్దయు, దబ్బకాయ బద్దియు మాణిక్యము జాడీలలో భద్రపఱచెను. ఆ అసరాచూచుకొని చూడమ్మ ఆవకాయయు, మాగా యయు, మెంతికాయయు జాగ్రత్తపఱచెను. వేలువిడిచిన మేనమామ వెంకటేశ్వర్లు సుబ్బారావు వస్త్రములను ట్రంకుపెట్టెలో సర్దిపెట్టెను.

రాత్రి మేలుబండికి అతని పయనము నిర్ధారితమాయెను. మిత్రులు కొంద అతనికి సుఖప్రయాణమాసించి చనిరి. 'ఈ పయన మీ రోజున కైనను ఆఁగిపోయినచో బాగుండిపోవు'నని తలఁచువారిలో నొకతెయగు చూడమ్మకడకు రామస్వామి వచ్చి, 'అమ్మా! ఈ రెండువందల రూపాయల నోట్లు, ఈ చిల్లరయు బావకిచ్చి రైలుకు పంపిరమ్మా' అనిచెప్పెను. వెలవెలఁబోయిన మోమును చూడమ్మ వెంటనే సరిచేసుకొనెను. తండ్రిచేతి నుండి మెల్లగా ఆకాగితములను దీసికొని బల్లమీఁదఁబెట్టెను. రామస్వామి వెళ్ళిన కొంతసేపటికి బయలుదేటి అటిటుచూచి సుబ్బారావు కడకేఁగెను.

సుబ్బారావు ద్వారశాఖలకు రెండు చేతులనానించి నిలువఁబడి యుండెను. అతనిచూపులు చక్రవాళమున కావలఁబడుచుండెను. కనిపించి నను కనిపింపకున్నను అతఁడు కాంచునది శూన్యము. ఆ శూన్యమును నిత్యకళ్యాణము పచ్చతోరణమునుగా మార్చుచు నతనియెదుట చూడమ్మ యావిర్భవించెను. సుబ్బారావామెను తనలో నైక్యముచేసికొనుటకో, లేక తానే ఆమెలో నైక్యమగుటకో రివ్వున ముందరికి పరుగిడెను. చప్పున చూడమ్మ తప్పుకొనెను. అతఁడు నిలువఁబడెను. ఆమె అతనిపాదముల మీఁద వ్రాలెను. చూడమ్మముఖము సుబ్బారావు పాదములమీఁద నుండెను. తన పాదములు తడిసిపోవుచున్నటులు అతనికిఁ దెలిసెను. తెలియఁగనే అతఁడు—'ఎందుల కీ యకాలవర్షము? పాదములందు గంగను పుట్టించి నన్ను శ్రీ మహావిష్ణువును చేయఁదలచితివా?' అని యనెను.

ధ్వనిలేకుండ గంగాప్రవాహ ముప్పొంగుచుండెను. సుబ్బారావు వంగి యామెను లేవఁదీసి బాహువులలో బంధింప నుద్యోగించెను. ఆమె తప్పుకొని మొగము త్రిప్పుకొనెను.

సుబారా విటులనెను—'ప్రయాణము మాని వైచెదను.'

'వలదు నాకోర్కె అదికాదు.'

మఱి యేది?'

మనపెండ్లికి సుముహూర్త మెపుడు?'

సుబ్బారా వీమాటకు దంగుపోయెను. ఏలయనఁగా 'బి. యే. ప్యాసు కానిది పెండ్లాడనని ఒట్టిడుకొంటి'నని లోఁగడ తాజెప్పినమాట కల్లమాట. కాననది యిపుడతనికి వెంటనే తోఁపలేదు. కావున నేమియు తోఁచక అతఁడు దిక్కులుచూచుచు నిలువఁబడెను.

'వినఁబడలేదా ?' అని చూడమ్మ ఖంగున పలికెను. సుబ్బారావప్పుడిటులు పలుకుకూర్చుకొని—వినఁబడకేమి ? నీ తలి దండ్రులు లంగీకరించుచో నాయడ్డేమి ? 'ఊరికుంకుమ. ఊరిపసుపు; ఊఁగు దేవరా యనినచో ఊఁగకేమి?' అని యనెను.

ఈ సామెతకు చూడమ్మ మొగము ఓశ్లెను. వెంటనే కాంతపడి 'నా తలిదండ్రులు లంగీకరింపనిచో?' అని యామె ప్రశ్నవైచెను.

'వారు నన్ను పెంచిరి. ఈమాట గురుతుఉంచుకొనుము. మఱియు ఒకటి మఱచితిని. బి. యే దాఁటనిది పెండ్లిచేసుకొనని ఒట్టిడుకొంటిని. కావున అది నేటిమాట కాదు.'

'నాఁటి మాటయే.'

'నాఁటికి నేడు బజానాయేల ? అంతగా వలయునెడల నేనే తాకట్టు. ఉండుమందువా ఉందును. పొమ్మందువా పోదును నీవు వత్తువా యేనుఁగెక్కి నటుల సంతసింతును.'

చూడమ్మ యేకాగ్రతను భంగించుచు వాకిట నున్న మోటారుకారు కఱచునటు లఱచెను. చూడమ్మ ఉలికిపడెను. సుబ్బారావు నవ్వి యామె నాలింగనము చేసికొనెను.

'మంచిది రైలువేళ అయినది. నాయనగారీ రెండు వందల పయిచిలుకు మీ కిమ్మనిరి' అని చూడమ్మ రెండు నోట్లను. కొంత పైకమును సుబ్బారావు జేబునఁ బడవయిచెను.

చూడమ్మ లేఁజెక్కులమీద సుబ్బారావు ప్రణయచిహ్నములు పడెను. చూడమ్మయు రాఁబోవు వియోగమునకు తగినంత పాథేయ మాతిథేయముగ నొసఁగెను.

(ఆ)

"ఏమండీ, పెండ్లిచేసి విడిస్తే మనభారం పోతుందికదా! అతనిభారమంతా మోస్తూవున్న మీరే పట్టనట్టు ఇలా ఊరుకుంటే ఎల్లా ?" అని మాణిక్యమనెను.

"అవును. నేనూ అనుకుంటూనే వున్నాను. ఇపుడతనికి వస్తున్న సంబంధాలకా అంతూ పొంతూలేదు. నీవుచేసే ప్రోత్సాహానికికూడా మితి

మేరాలేదు. కాని అతగాడు బి. యే. మీద చూపెట్టుకుని కూచున్నాఁడా యిరి" అని రామస్వామి యనెను.

"అదుగో మీరుగూడా అల్లా అంటారేః లోకులేమంటారుః లోకుల దాఁకా యెందుకు? మనకుమాత్రం తోచడంలా? అతని తలిదండ్రులే ఉంటే, ఉపేక్షిస్తారా? మనఅమ్మాయిని అతని కిద్దామని మీరంటే నేనే కంకపట్టుపట్టి చెడఁగొట్టి జేతులారా వైధవ్యం కొనుక్కొచ్చాను."

"అమాట నిజమే. ఎంతయినా మనం తలిదండ్రులం కామగదా! ఈ కాలం వారందరికీ బి. యే. పిచ్చి. ఇది పోందే పెండ్లాడరు. పెళ్ళి చేసుకోమని పట్టుపడితే మనకే శత్రువులయి కూచుంటారు. పిదప పట్టి వగ్గాలు ఉండవు."

"ఈ మాటలన్నీ నిజమే. అతనిభారం మనమీఁద ఉండబట్టి మనం లోకానికి జంకాలె. ఆ కుంచాలవారు, మంచాలవారూ మనమీఁదపడి యేడు స్తారు. వాళ్ళ కీసంగతు లేమి తెలుస్తవి? పోనీండి. అతను పెద్దవాఁడయి నాడుఁ కదా! అతనిడబ్బూ, అతనివ్యవహారమూ అతని కప్పగించెయ్యండి. దానితో మనపూచీ తొలఁగిపోతుంది."

"తొలఁగించు కోడానికి మూడుచిటికెలుపట్టదు. సరికాని, బి. యే. ప్యాసుకానిదే పెండ్లాడనని అతఁడు పట్టుపట్టడానికి హేతువేమిటో నీవు కనిపెట్టావా?"

"అందులో ఏముంత అర్థంఉంది?"

రామస్వామి తనభార్య తెలివిమాలినతనమునకు వగచి యూరకుం డెనుగాని, మాణిక్యము ఊరకుండనిచ్చు మనిషికాదు. 'దాని హేతువేమిటిః కొంచెం చెప్పండి. కొంచెం చెప్పండి' అని మాణిక్యం రామస్వామి వెంటఁబడెను. రామస్వామి తట్టుకొనలేక యిటులనెను. నిన్ను నేనొకటి అడుగుతా. ఇది శాంతంగా ఆలోచింపఁ దగిన విషయం. ఇష్టం ఉంటే ఇయ్యకోవచ్చు, లేకుంటే లేదనవచ్చు. అంతేకాని కయ్యానికి దిగరాదు.

'ఎంతమాటన్నా రెంతమాటన్నారుః కయ్యానికి దిగుతానాః అందులో మీతోనాః మీరుమొట్టితే మీవేలు ముద్దెట్టుకుంటాను.'

'అడవి జంతువులను పెంచినా కొన్ని మనిషిని నమ్మవు. దగ్గఱకు రానీయవు. అవిరావు. అందుకని వాటితో ఎప్పుడూ భయమే.'

'అమ్మా చూచారా? నన్ను కోతిగానూ. పిల్లిగానూ వెక్కిరిస్తారా? పోనీండి! మీకవిపెట్టటాలు నాకేమీ అక్కరలేదులెండి.'

'చూచితివా? ఈకాస్తకే శాంతిని కోలుపోతివే! తొందర పడి అసలు సంగతే అనేసివుంటే చెవులే మెలిపెట్టేదానవో, విదాకులో ఇచ్చే దానవో కదా!'

'ఇఁక మీరాసంగతి చెప్పకపోతే చెవులూ మెలేస్తాను, విడాకులూ ఇస్తాను.'

'అయితే విను. మనబ స్తీలో అనేకమంది రెండోపెళ్ళి చేసుకుంటు న్నారు. నీకళ్ళముందు ఒకవంద అయివుంటవికదా! వీట్లను గురించి నీ వుద్దేశం ఏమిటి?'

'ఇదా? ఏమిటో ఏమిటో అనుకొన్నాను. నాకు మొదట విడ్డూరం గానే వుంది. ఇపుడిపుడు పరిసిపోయింది. నిజం చెపితే ఏమనుకుంటారో గాని చూడనుగూడా ఏమహానుభావుఁడయినా చేసుకుంటాడేమో అనివుంది. తీరా పెళ్ళిచేస్తే వెలివేస్తారనే భయమూవుంది. నిజంగా చెయ్యడం ఒక యెత్తు; వెలిపడడం ఒకయెత్తు'

'మనం ఎప్పుడూ అట్టిదానిని తలపెట్టఁగూడదు. పెండ్లిగాని. చావు గాని, ఒకేమాటు.'

'ఈమాటలు వేదాంతాలుగాని సంసారాలుగావు. చేసేవి సంసారా లున్నూ, చెప్పేవి వేదాంతాలున్నూ నాకు పనికిరావు. మీరు నన్ను విడిచి పెట్టినా సరేగాని నిజం చెప్తాను. 'నా మనస్సు ఎన్నోసార్లు చలించింది. మీమనస్సు ఎప్పుడూ చలించలా? నిజం చెప్పండి.'

'మనసంగతులు తరువాత మాటాడుకుందాము.'

'ఆలాఅయితే విధవాసభవారికి వేయిరూపాయలు మీరెందుకిచ్చారు?'

'రాధాగుప్త ఊరేఁగుతుంటే నీవెందుకు తలుపులు మూశావు?'

'అది నాకు సరికొత్త. తరువాత తరువాత తెలిసివచ్చింది. మొదట పాతక మనిపించింది. ఇపుడు పుణ్యమని పిస్తూంది. ఈ విధవ పసికాయ లను చూస్తూవుంటే, అందులో మనపిల్లని చూస్తూవుంటే చెయ్యక పోవ డమే పైగా పాతకమని తోస్తూంది. ఇది నామాట. మీరు వేయిరూపాయ లెందుకిచ్చారో చెప్పండి!'

'మంచిదని తోఁచియే అప్పుడిచ్చాను. ఇపుడు నా కది చెడ్డదిగా తోస్తూంది.'

'ఇంట్లో పిల్లని పెట్టుకోని కూడానా?'

'అవును. ధర్మము పరీక్ష చేస్తుంది. అపుడే మనము నిలఁబడాలి.'

'విడాకులిస్తే నేనుబతకలేను. చెప్పేస్తానుగాని చల్లగా విచారిస్తావా?

'అదిగో రెడ్డొచ్చె మొదలాడి '

'నేనూ ఈమాటే అంటాను. ఎవరి ఆచారం వారికి ధర్మం. ఈ పరీక్షకే పిలఁబడాలి.'

'మన అమ్మాయికి పెండ్లి చేయమంటావా యేమిటి?'

'మహారాజల్లే. ఇవుడు వెలి వేసినా భయం లేదు. వెలికుటుంబాలు వేయికి పైఁగా ఉన్నవి. వీళ్ళే మనకు చుట్టాలవుతారు.'

'ఒకవేళ సుబ్బారావే చేసుకుంటాఁడేమో?'

'అయితే ఇహలేందేవిటి? అతడు నాతప్పుదిద్ది పెట్టాఁడన్నమాట.'

'చూడఅభిప్రాయం ఎల్లావుందో?'

'ఎన్నఁడును మీ అభిప్రాయమునకు వేరుగా వుండదు' అనుచు చూడమ్మ తలిదండ్రుల కడకువచ్చెను.

'తథాస్తు' అని మాణిక్యమనెను. 'దేనిని గురించి నా యభిప్రాయమునకు శంకించుచున్నారు?' అని చూడమ్మ ప్రశ్నింపగా 'ఏమియు లేదేమియులే' దని రామస్వామి వెళ్ళిపోయెను. పిదప చూడమ్మ తల్లిని ప్రశ్నించెను. ఆమెయు సమాధానం చెప్పలేదు. చూడమ్మ మరల మరలఁ బ్రశ్నించియు మాణిక్యముకడ ప్రత్యుత్తరమును బడయఁజాలక పోయెను.

(౧)

గోడఁమీద వ్రేలాడుచున్న చింపుడు కాలెండరు తీసికొని చూడమ్మ రమారమి ఎనుబది కాకితములు చింపివయిచెను. రెండురోజు లామె పళ్ళ బిగువుమీదఁ గూరుచుండెను. మూఁడవనాఁ డామెకు భావ జ్వరమంకురించెను.

దైనందిన మామె యొకలేఖవ్రాసి దాఁచికొనుచుండెను. ముక్తాహారము చేతఁబూని రాత్రులందు సుబ్బారావు జపము చేయుచుండెను. ఆమె శరీరము శుష్కించెను. లావణ్యకాంతి యినుమడించెను.

ఇటులు పదిదినములు గడఁచెను. చూడమ్మ లజ్జను జయించి టపాలో వేయుటకు ఒక యుత్తరమిటుల రచించెను. "వెంటనే వచ్చిచూచి పొందని వ్రాయుటకంటె మఱేమియు వ్రాయజాలను."

టపాలో పడఁబోయియు ఈయుత్తరము రెండు మూఁడు తడవలు జంకి చేతిలోనే నిలచిపోయెను. జంకుపుట్టినపిదప నన్నిఁటికిని కలుగు నవస్థయే ఆ యుత్తరమునకును కలిగెను. పిదప శాశ్వతముగా అది చూడమ్మ పెట్టెలో చోటు చూచుకొనెను.

చూడమ్మ కించుమించు మతిపోయెను. ఒకప్పుడేమియును చేయదు. ఒకప్పు డేమియో చేయఁబోయి మానును. ఎవరయినను తనతో మాటలాడ వచ్చినచో రెండు మాటలయిన తరువాత మూఁడవ మాటకు ముఖము చిట్లించుకొనును. ఆమెకు శరీరము బరువాయెను. నిద్ర మరచిపోయెను. కలవచ్చినచో బాగుండుననుకొనును. లోఁగడలేని యాక్రొత్తవింతల నను భవించి యనుభవించి చూడమ్మ తన యాత్మను సాక్షిగా నియమించి యీ మనోలీలను చూడ నభ్యాసము చేయఁదొడఁగెను.

ఇటుల గడుచుచుండఁగా సుబ్బారావు కడనుండి చూడమ్మ కొక యుత్తరము వచ్చెను:—" నేనిక్కడ మీనాయనగారి స్టేట్ ఖయిదీని. వాయు భక్షణకోసం రోజూ ఒకసారి కాలేజికి తీసుకోవెళ్ళి మళ్ళీ ఖయిదులోకి తీసు కోవస్తున్నటుల కినఁబడుతూంది.

—నీవుగనుక రమ్మనిరాస్తే పరీక్షలూగిరీక్షలూ అవతలపారేసి బందీ ఖానా గోడలు దూకి నీశయ్యమీఁద వాలతాను. ఏమంటావ్ ? 'ఏమంటావ్?' అనిరాస్తే 'వచ్చివాలమంటా' ఎని నాకు తెలుసు. అయినా ఏమి రాస్తావో చూడాలని చాలాచాలా లోభంగావుంది."

చూడమ్మ ఈయుత్తరమును తత్తరముతోఁ జదివికొని పుస్తక ములో దాఁచికొనెను. ఇటులు దాఁచికొని గదివెలుపలికివచ్చి నలుదెసలను పరికించెను. పరికించి లోనికేగి మరలఁజదివి ఆయుత్తరమందలి వాక్యము లన్నియు కంఠస్థము లయిపోయినను ఆమె యాచీటిని పలుమాఱులు చదివి కొనెను. ఆయక్కరములు సుబ్బారావుకు ప్రతిబింబములా, లేక అతనిని చూపఁగల దుర్భిణియంత్రములా ?

చూడమ్మ యిటులు చదివిచదివి చూచిచూచి లెస్సగా నాలోచించెను. ఏకాగ్రముగా నాలోచించినపిదప దానినిటులు క్రియారూపము కావించెను:

"నేనే రాఁదలఁచియుండఁగా వింతలో మీరేవచ్చి వాలుదుమవి వ్రాసితిరి. మనమేకాక మన యభిప్రాయములుగూడ నొక్కటగుటవలన నాకు ఆనందోద్రేకము కలిగెను. నాతోపాటు మీరును ఈ యానందమును పంచుకొందురుగాక! కాని మన మీ యానందమును ఇపుడు మనసులో ననుభవింపవలసియేయున్నది. ఏలయనఁగా మన యిరుగుపొరుగువారు మంచివారు కారు. విశేషించి మా తలిదండ్రులు. పెండ్లి చేసికొనవలసి యుండఁగా మనమిటులు రహస్యముగా తొందరపడఁగూడదు. ఈమాటలు పరుషములని నేనెఱుఁగుదును. మీ చూడ బాల్యమునుండియు పరుష భాషిణియని మీ రెఱుఁగుదురు. కావున క్షమింపఁగలరు. మీ సెలవుదినము వడిగా వచ్చుటకు సూర్యచంద్రులను ప్రార్థించుచున్నాను."

చూడమ్మ యీ యుత్తరమును టపాలో పడవేసెనేకాని వేసిన మఱునిముసమునుండియు ఏడ్చుచునే కూరుచుండెను. 'లోకులు కాకులు. ప్రేమయొక్క యోగ్యతా యోగ్యతలను నిర్ణయించుటకు వీరికేమి యధి కారము? వీరు దానికి ముందంజ యెట్లు వేయఁగలరు. 'Fools rush where angels fear to tread' అని అనుకొనుచు చూడమ్మ లోలోప లనే కుమిలిపోయెను.

ఇటు లామె వియోగతపస్య చేయుచుండఁగా నొకనాఁడు తాను చింపివేసిన క్యాలెండరుమీఁది అంకెగల తేదీ వచ్చెను. ఆ సుఱునాఁ డామె కెక్కడలేని సంతోషమును వచ్చెను.

(ఘ)

'నా నోరు ఊరకుండఁజాలదు. నేను కథల కాచిని' అని సుబ్బారా వనెను.

'నన్ను క్షమింపవలయును. మీరు మరల కాలేజీకి వెళ్ళఁగానే 'మీమాటలు చెవులార ఆలకింపకపోతినే' యని దుఃఖింతును. కావున వేయి మోములతో మాటలాడుఁడు' అని చూడమ్మ యనెను.

"నీవు 'పెండ్లి' యని వ్రాసితివి గుఱుతుకలదా"

'కలదు'

'పెండ్లియను ఆచారము ప్రేమ కగౌరవము కాదా?'

'లెస్సగా విచారించినచో అది గౌరవము. సగుణము నారాధించినచో తత్త్వమున కెట్టి యగౌరవమో అట్టి యగౌరవమేయనినచో నాకిసుమంతయు అపత్తిలేదు.'

'జంతువులు పెండ్లాడుచున్నవా?'

'మనము జంతువులము కాము'

సుబ్బారావు తల పంకించి యిటు లనెను — 'ఆహార నిద్రాదులలో పశువులకును మనకును ఏమి భేదము?'

'ఆహారాదికర్మలలో భేదము లేదుకాని సంఘ శ్రేయమునకు మానవుఁడు దాంపత్యధర్మమును సృజించుకొనెను. దాంపత్యము సంఘ సమిష్టి పురుషుని శిల్పము.'

సుబ్బారావుకు పైమాట తోఁచక యిటులనెను: ప్రేమ చంచలమగునా కాదా?'

'శిక్షితము కాని మనస్సు చంచలము. అందలి ప్రేమయు చంచలమే కావచ్చును. కాని దానిమాట నేనింతను స్ఫుటముగా చెప్పఁజాలను. కాని నే విఁక దానిగుఱించి విచారింపను. దానితో నాకు పని లేదు.'

'పోనీ. నీమాట వలదు. లోకముమాట?'

'ఎన్నిరకములు కావలసి యున్నచో అన్నిరకములును లోకమునఁ గలవు. వాని కన్నిటికిని స్మృతులు పీనల్‌కోడ్డులు సాక్ష్యము.'

'సరియే. గురవమ్మగుప్త పునర్వివాహము చేసికొన్నది కదా! ఏడాది తిరుగకముందే కలరాతగిలి అతఁడు చనిపోయెను. అతఁడుపోయిన నెల లోపుగనే ఆమె మరల పెండ్లాడెను. ఇట్టివార లెందఱో కలరుగదా! వీరి ప్రేమ చంచలమందువా యేమందువు?'

'చంచలము కాదని యెవరందురు?'

'ఈ గురవమ్మ పెండ్లిండ్లు నీకు సమ్మతములేనా?'

'ఆ గురవమ్మ కీ చూడమ్మ సమ్మతితో ఏటిపని?'

'ఆమెకు లేకపోవుఁగాక! మనలోమాట?'

'ఒకరి పెండ్లికిఁగాని, ప్రేమకుఁగాని 'మనలో మాటలు' ఉండవు. అచట ఇతరుల కధికారములేదు. నోరు పాఱవైచుకొనువారికే అచట ప్రవేశము.'

'ఒకరికి తీపియిష్టము. ఇంకొకరికి అనిష్టము. అట్టి ఇష్టానిష్టములు మనలో మనము చెప్పుకోఁగూడదా?'

'చెప్పుకొనవచ్చునుగాని వీరి యిష్టానిష్టములవల్ల వారితీపి ఉపాదేయతానుపాదేయతలఁ జెందదు. వారి తీపి వారిదే. వీరియిష్టము వీరిదే. వీరి యిష్టానిష్టములకు ఈమాత్రము ప్రామాణ్యమే యిచ్చినయెడల దాని గురించి మాటాడుటకు నాకు సంకోచములేదు.'

'మంచిది. ఇఁక మాటాడుము.'

'వినుఁడు: ఏఁడాదికాదుగదా ఒక నిమిషమేని కాఁపురముచేసిన యనుభవము నాకులేదు. అనుభవములేని పుట్టువిధవ ఈయెడ నేమిచెప్పఁగలదు? అన్ని ఖండములందును, అన్ని దేశములందును ఓపిక ఉన్నంతవఱకు నిరాఘాటముగా పెండ్లిమీద పెండ్లి, పెండ్లిమీఁద పెండ్లి చేసికొనుచునేయున్నారు. ఆ చేసికొనినవారే దానితత్త్వమును వెల్లడింపనర్హులు. అయినను అనధికారముగా ప్రవేశించి నా ఉద్దేశమును తెలుపవలసివచ్చినచో "అది నాకు అసమ్మతమే" అని మాత్రము దెలుపవలసివచ్చును.

'భేష్' అని సుబ్బారావు చూడమ్మ వీపుతట్టి బలాత్కారముగా ముద్దిడుకొనెను.

'నాయుద్దేశము తప్పా?'

'కాదుకాదు' అని సుబ్బారావు బిగ్గరగా నవ్వఁదొడఁగెను. వీథిలో నేరికిని వినఁబడకుండుటకు చూడమ్మ అతని నవ్వంతయు తన ఓష్ఠద్వయముచే అరికట్టెను.

(జ)

సెలవులుముగిసి సుబ్బారావు కాలేజికి వెళ్ళుటయు, కన్యకాపరమేశ్వరి పూజలు వచ్చుటయు తటస్థించెను.

కన్యక యేఁటేటను రామస్వామియింట షోడశోపచారములతో ఆతిథ్యము గొనుచుండెను. 'పై యేఁటిమాట యెటులుండునో' యని అనుకొనిన దానివలె అపుడు కన్యక తన విరాడ్రూపముతో నందలకును దర్శనమిచ్చెను.

అచట వైశ్యులకును విప్రులకును విరోధము లేకపోవుటచే జాపన సోమిదమ్మలు విజయంచేసిరి. పూచిన తంగేళ్ళవంటి ముత్తయిదువులు ఈ రెండు కులములవారును కర్మజ్యేష్ఠత ననుసరించియు, కులాధిక్యమును పాటించియు, ధనాధిక్యమును చిన్నపుచ్చకయుఁ గూరుచుండిరి. ఈ ముత్తయిదువు లందఱిలో మగఁడులేని ముత్తయిదువు చూడమ్మ యొకతెయే.

ఒక సోమిదమ్మయు, ఒక దీక్షితులును పౌరోహిత్యము నడపుచుండిరి. కన్యకాపరమేశ్వరి తన భక్తకోటిని కరుణించుచున్నటులు కానిపించుచు పూలతోడను, కుంకుమతోడను కలకలలాడుచుండెను.

సభవారిలో గుసగుస లారంభమాయెను. తల్లికంటె కూఁతురే ఎత్తరిగా ఉందే?' అని ఒక ముత్తయిదు వనెను.

'బ్రహ్మచర్యంలో ఉంది ఆ మహత్తు'అని యింకొక ముత్తయిదువు అనెను.

'మన్మధ బ్రహ్మచర్యంలోనా?' అని యింకొకతె అనఁగనే మఱొక యామె 'చదువుకుంటూందిటే' అనెను.

'చదువుకోవడం యేమిటమ్మా? పెద్దశాస్త్రుల్లూ, పేద్దరావూగూడా అయిపోయిందిట' అని యింకొకయామె యనెను.

'పాపం ఏమయితే యేం లాభం? వైధవ్యమషగా!'అని ఇంకొకతె యనెను.

'అదేమిషీ? ఆ మనిషిమీఁద వైధవ్యచిహ్నం ఏమయినా కనఁబడుతూందా?' అని మఱొకతె యనెను.

మాణిక్యము కుడిప్రక్కనున్న సోమిదమ్మలు, చయనమ్మలు మొదలగు బాపనముత్తయిదువుల గుంపునుండి మెల్లమెల్లగా ఈమాటలు వెలువడెను: 'ఎంతెంతగా ఆత్మూరివారి ఆచారమని అంగలువేసినా కట్టుదిట్టాలన్నీ కదలిపోయినవమ్మా. ఆవేష మేమిషి? నొష్టన ఆ కుంకుమేమిషి? ఆ నగలేమిషి? ఆ చదువేమిషి?' అని ఒక సోమిదమ్మ ఒక చయనమ్మతో ననెను.

'మగఁడులేని పిల్ల కాఁబట్టి రోజుకొకపెళ్ళి చేసేట్టుంది మాణిక్యం' అని ఆ చయనమ్మ అనెను.

ఈ మాటలన్నియు మాణిక్యమునకు వినఁబడెనని ఒక దీక్షితమ్మ కనిపెట్టెను. తన కిపుడు మంచిసమయము దొరకెనని గ్రహించెను. గ్రహించి—'ఈలాటి పుట్టురత్నాలకు చేస్తేం?' అనెను.

వెంటనే సోమిదమ్మ దీక్షితమ్మ మొగముమీఁద సమాధానము చెప్ప వచ్చెను గాని మాణిక్యముమొగము కనిపించుటచే వెనుకకుతగ్గెను. కర్మ జ్యేష్ఠతవలనఁ గలిగిన అధిపత్యముయొక్క మానమర్యాదలను కాపాడు కొనుటకు పిఱికితనము లేని చయనమ్మ మాత్రము కలుకుగనే జవాబు చెప్పఁ గలిగియు చూడమ్మనుజూచి కొంతతగ్గి 'అన్ని పిచ్చికళలూ మన బ్రాహ్మల లోనే ఉన్నయ్' అనెను.

'మీ అమ్మ మేనమామకూఁతురు విధవావివాహం చేసుకోని యెన్నాళ్ళయింది?' అని దీక్షితమ్మ యనెను.

దీక్షితమ్మ యిటులనఁగనే చయనమ్మ జంయిమని లేచెను. చయ నమ్మ జంయిమని లేవఁగనే దీక్షితమ్మ తెయ్యిమని యాడెను. వారిరువు రును ఇటులు బుగ్గలుపొడుచుకొనుచుండఁగా మాణిక్యము వారినడుమకు వచ్చెను.

'నేనంటే మీ అత్తగారు కాళ్లు కడిగి నెత్తిమీఁద చల్లుకునేది. నాకెన్నో దానాలు ముట్టఁజెప్పేది. అటువంటి నాతోటి లడాయి వేసు కుంది యీ దీక్షితమ్మ' అని ఆ చయనమ్మ మాణిక్యము ముందు మనవిచేసి కొనెను.

'అసలుసంగతి చెప్పవేం? లేనిది పూసుకోవస్తే యేం మర్యాద? మాణిక్యమ్మక్కగారి యింట్లో మావారిదికాదూ ఆధ్వర్యం? ఇవ్వాళటిమటు క్కివ్వాళ మాణిక్యమ్మక్కగారు స్వయంగా వచ్చి మమ్మన్ని పిలిచారు కాదూ?' అని ఆ దీక్షితమ్మ ఆ చయనమ్మమీఁది కెగఁబడెను.

'ఇందులో వివాద మేముంది?' అని మాణిక్యమ్మఅనఁగనే దీక్షి తమ్మయు, చయనమ్మయు 'ఆఁ యేవుంది? వడ్లగింజలో బియ్యపుగింజ' అని యనిరి.

ఇంతలో దీక్షితులులేచి—'సహస్రశీర్షం దేవమ్' అని మంత్రపుష్ప మారంభించెను. దానితో ఈ పులులన్నియు లేళ్ళయిపోయెను. అందఱును లేచి నిలువఁబడి ధ్యానముచే ఏకరయిపోయిరి.

పూజాశేషము పూర్తియయినతోడనే అందఱకును పసుపుకుంకుమ లును, చందన తాంబూలములును ముట్టెను. ముత్తయిదువులందఱును ఇనుమడి సంభావనలతో ఇండ్లకేఁగిరి.

దీక్షితమ్మ దిగ్విజయము చేసినటులు ముమ్మడి సరుకుతో లేచెను. దాని కినుమడి సంభావనతో చయనమ్మ లేవలేకలేవలేక లేచెను. చయనమ్మ యిటులు వెళ్లుచుండగా మాణిక్య మామెకడ కరగి—'ఏమండో! ఈ పసుపు ఈకుంకుమలూ ఈచీర ఈరవికా మీ అమ్మ మేనమామగారి కూఁతురి కిప్పించండేం' అని చెప్పి చూడమ్మచేత వానినన్నిఁటిని ఆచయనమ్మ చేతు లలోఁ బెట్టించెను. చయనమ్మ వానిని గ్రహించుటకు మొదట కొంచెము సందేహించెను. గాని చీరమీఁది జరీ కనఁబడఁగానే చేతులు జూఁపకుండఁ జాలకపోయెను.

౪

(క)

'మొన్నటి పూజలలో వచ్చిన ముత్తయిదువు లందఱూ అమ్మాయి నెత్తిమీఁద తలో అక్షింతలగింజా వేసిపోయినా'రని నీవు చెప్పిన దగ్గర నుంచీ అమ్మాయిని గుఱించి మనం చాలా జాగర్తపడాలని తోస్తుంది' అని రామస్వామి అనెను.

మొగము చిట్లించుకొని పెదవి దాఁటకుండ నవ్వి మాణిక్య మిటు లనెను—'అవును. తొందరగా ముహూర్తం అయిందనిపించాలి.'

పుత్రికా పునర్వివాహమునకు మాణిక్య మంగీకరించునని మొదట రామస్వామి కలలోఁగూడ ననుకొనలేదు. ఆమె నంగీకరింపఁ జేయుటకు విశ్వప్రయత్నము చేయవలసి వచ్చునని అతఁడు భావించియుండెను. ఇట్టి స్థితిలో మాణిక్యమే ముందడుగు వేయుటచే ఆమె మనః పరివర్తనమును తెలిసి కొనుటకును, ఆమె మనోబలమును పరీక్షించుటకును ఆతనికి కుతు కము కలిగెను. కలిగి యిటులనెను.'—ఈ పెండ్లి ముచ్చట అమ్మాయి దగ్గఱ మంచి రావాలికాని మనదగ్గఱ మొదలు కాఁగూడదు. ఇంకొకటి. పెండ్లి మాట తలపెట్టకముందే ఈముత్తయిదువలు ఇట్లాదూసుకుంటున్నారు. ఇఁక చేసేవేస్తే మనలను వెలివెయ్యరా?'

'అట్టిస్వాతంత్ర్యం అమ్మాయీలకూ అబ్బాయీలకూ ఇంకా మనం ఇవ్వలేదు. ఇది ప్రాచీనాచారాలకూ నవీనా చారాలకూ యుద్ధ సమయం. కొన్ని శతాబ్దాలు పడుతుంది ఈ యుద్ధం.

'మనస్సు చలించిం తరువాత ఆఁగదు. ఈపెండ్లి ముచ్చట అమ్మా యీల దగ్గఱనుంచే రావాలని కూచుంటే మనం వాళ్ళ పిల్లలకు బారసాలలే చేయవలసి వస్తుంది.'

'ఇక వెలిఅంటారు. ఆ వెలికి స్వాగతం. ఆ వెలే సత్యజీవితానికి సరిహద్దవుతుంది.'

ఈ మాటలువిని రామస్వామి లోలోన 'చూడమ్మ వివాహ కాలం నాఁటి మనిషియేనాయిది; నగలకు పోట్లాడిన వియ్యపు రాలేనాయిది? దీనికి ఈ సంసారం కూఁతురు వైధవ్యం వలననేనా, మఱొక కారణం వలననా? ఈ పునర్వివాహానికీ దీని జీవితానికీ వంతెన యేదో దాన్ని కనుక్కోవాలి, అని తలపోసి యిటులనెను—'నామనస్సు ఎన్నోసార్లు చలించిందని వెనుక నీవంటివే, దానికీ దీనికీ ఏమయినా సంబంధం ఉంటే అది చెప్పఁదగిన దయితే—

మాట ముగియకముందే అందుకొని మాణిక్య మిటులనెను: 'అది మీతోఁగాకపోతే మఱి యెవరితో చెప్పుకుంటాను? మీరునన్ను చాలాసార్లు 'మంచిదానవు' మంచిదాన'వని ప్రశంసించారు. ఆ ప్రశంస ప్రతిమాటూ నాహృదయంమీఁద ఒక సుత్తిదెబ్బ వేసిపోయింది. 'జీర్ణ మన్నం ప్రశం సంతి భార్యాంచ గతయౌవనాం' అనేమాట నావిషయంలో నిజం.

'నామనస్సు ఎన్నోసార్లు చలించింది. అవును. నాశరీరం పునాస మామిడల్లే ఆకాలంలో వికసించింది. ఆ వికాసానికి లోపల ఎంత కాఁక ఉన్నదో అది నాకేతెలుసు. అఁదదానిమనసు కొంచెమయినా తెలియని మా వెఱ్ఱిబాగులనాయన నన్నపుడు అత్తవారింటికి పంపక పోయెను. ఆయన నన్ను కన్నవాఁడయినా ఈరాయి ఆయన నెత్తిన వెయ్యక తప్పదు.

మామగారి నెత్తిమీఁద రాళ్ళింకను పడకుండుటకుఁగాను జోక్యము చేసికొని రామస్వామి 'మంచిది' అనెను. ఆమంచిదితో దారికివచ్చి మాణిక్య మిటుల చెప్పఁదొడఁగెను:—

'అపుడు మాకు బొంబాయిలో వర్తకం. కాఁపరం కొన్నాళ్ళక్కడా, కొన్నాళ్ళిక్కడా. చెన్నపట్నంమీఁదుగా దారి. మేమందరము సెకండుక్లాసు బండిలో వెళుతున్నాము. వంగవోలులో మాబండిలోకి పద్దెనిమిదేండ్ల కుఱ్ఱ వాఁడొకడు ఎక్కికూచున్నాడు' అనిచెప్పి మాణిక్యము మగనికేసి చూచెను.

ఆమొగమునం దెచటను నేత్రసంకోచము గాని, బొమముడిగాని, పెదవివిరుపుగానిలేదు. దీనికి ఆమె అక్కజపడి యిటులనెను:—'సిగ్గులేని నామాటలు వినడానికి మీకు జుగుప్సగాని, క్రోధంగాని కలుగనిచో మెల్లగా మనవి చేసుకుంటాను.'

రామస్వామి నవ్వి యిటులనెను : 'నా కివేమి కలుగలేదు, కలుగవు. మన స్తత్వాన్ని నీవు చెపుతున్నట్టుందిగాని నిన్నుగురించి చెపుకుంటున్నట్టు లేదు. కాఁబట్టి నిస్సందేహంగా చెప్పవచ్చు.'

ఈ మాటలువిని మాణిక్యం యిటులనెను:—'అటువంటి మొహం నే నెన్నఁడూ చూడలేదు. దాని ఆకర్షణవంటి ఆకర్షణ యమపాశాలకుఁ గూడా లేదు.

'చంద్రునికేసి మన మందరం చూస్తాం. చంద్రుఁడుకూడా మనలను చూచినట్లేవుంటాఁడు, కాని ఆమొహం నన్ను చూడలేదు. నాకు అభిమానమూ, అహంకారమూ కలిగినవి.

'అట్టి సమయములో చిత్తజల్లులాగా ఆతని చూపులు ఒక్కసారి నామీఁదపడి వెనక్కి మళ్ళినవి. నా అభిమాన - అహంకార - స్థానములలో కొంచెము సిగ్గూ (కొంచె మెందుకంటే నా కసలు సిగ్గులేదు), గర్వమూ చోటు చేసుకొన్నవి.

'మళ్ళా అతను నన్నుచూడాలనే గర్వంతోటి నే నతనిని చూడదలఁచుకోలేదు. కాని చూడకుండా ఉండఁగలిగే ధైర్యం పోయింది.

'చాంచల్యానికి అన్నీబారులే. మాసెకండు క్లాసుబండిలోపల టాపు (Top) నడుమ అద్ద మొకటి తాపటము చేయబడివుంది. ఆ అద్దములో అతని ప్రతిబింబము అక్షరాలా కనఁబడుతూవుంది. అతన్నీ, అతని ప్రతిబింబమునూ చూస్తూకూచున్నాను. లోకం ఉన్నదనేమాట నే నెఱుఁగను. ఇట్లా చూస్తూవుండంగా ఉండంగా తలవెనుక టక్కుమని దెబ్బతగిలింది. మా అమ్మ కొట్టిం దనుకున్నాను. గాని చూస్తుమగదా కాదు. స్టేషను వచ్చింది, రైలాగింది.

'రైలుసాగింది. మళ్ళా ఆ చంద్రుడు ఈ తారకమీఁద ఒక్క కిరణమైనా విసరలేదు. కేవలం నేనే కళ్లుతీసుకొన్నాను. ఆ మొహం ఎంత గంభీరం, ఎంత గంభీరం! అదోసముద్రం.

'అతడు నన్నిల్లా ఏడిపించి యేడిపించి నామొహం చూడకుండానే నెల్లూరిలో దిగిపోయాడు.

'నాగర్వం కరిగికరిగి ఎన్నేళ్లదాఁకానో కన్నులలో నీరుగా మారి జారిపోయింది. తుదకొకనాడు మీమొహం కవిపించిన తరువాతకూడా ఆ

కళంకం పోలేదు. కాఁబట్టే అనుకుంటున్నాను.—ఆ కాలంలో పుట్టిన ఈ చూడకుకూడా మనసు చెలిస్తుంది, తల్లిదాఱ ? ' అని.

'కాపరాలు చేసేవాళ్ళ మనస్సులన్నీ ఇనుముతో చేయఁబడినా మా మనస్సులు మాత్రం నీళ్ళవంటి చంచలపదార్ధఁ తో చేయఁబడినవి. మా జాతి వేఱు; మేమువేఱూ అని అనిపిస్తూంది. ఈ పతితను చేసుకోఁబట్టి మీకు గూడా ఇందులో పాలుపంచుకోక తప్పదు.

'మీ మనస్సు ఎపుడూ చలించలా ? నిజం చెప్పండి అని మిమ్మ్మ లను నేనొకసారి అనివున్నాను. అది పతితల నోళ్ళల్లోంచి రాఁదగిన మాటే. ఆమాట అన్నందులకు మాత్రం క్షమించండి.

'ఇంతకుముందు చెప్పిన నాచాంచల్యానికి మీ క్షమాభిక్ష వేఁడు కోను. ఎందుకంటే అది క్షమాపణకు విషయమే కాదు. ఒకవేళ అయితే అంతర్యామి ముందు నిలువఁబడి ఆబిచ్చం అడగాలి; అని మాణిక్యము గడగడ వడఁకుచు స్తంభించిపోయెను.

మాణిక్యము హృదయము రామస్వామికి తెలిసెను. కాని ఆమె అంతర్యామిముందే ఉన్నదో, లేక తన ముందే వున్నదో అతనికి చాల సేపటివరకు తెలియలేదు. తనముందే ఉన్నదని రామస్వామికిఁ దెలియఁ బోవుముందు ఆమెకనులనుండి బాష్పములు ప్రవహించెను. ఆమె హృద యము తేలికయే యాయెనో, బఱువే అయెనోకాని పిదప, మగనిముందు నిలువఁజాలక పోయెను. ఆమె పడకటింటిలోనికిఁ జని తలుపులు మూసి కొనెను.

(౫)

పిమ్మట పదినాళ్ళవరకును తనమాటలకును ప్రత్యుత్తర మిడుటకు మాణిక్యము రామస్వామి కవకాశమొసఁగలేదు. తుట్టతుద కొన్నాఁ డవకాశము దొరకించుకొని రామస్వామి యిటులనెను :

"వినుటకు మాత్రమే అధికారమిచ్చి క్షమించుటకు సంబంధములేని నీతాలూకు కొన్నిమాటలు చెప్పితివే అటువంటివిన్నీ, వాని తలదాఁటినవిన్నీ అయిన నాతాలూకు మాటలుగూడా కొన్ని ఉన్నవి. వాటితో నా పని ఉక్కిరిబిక్కిరి అవుతూంది"

ఈ యుపోద్ఘాతము విని 'నేను నానంగతి వారికి విన్నవించినపుడు వారు సెలవిచ్చుమాటలను నిషేధించుటకు నాకు వీలుండదు' అని యను

కొని మాణిక్యము మాటాడకూరకుండెను. రామస్వామి మాణిక్యము మౌనమునకు ఉత్సాహము బడసి యిటుల చెప్పఁదొడగెను:

"మనస్సు చంచలం అనేమాట మనకేకాదు. భగవంతునికికూడా బాగా తెలుసు. 'మనో దుర్నిగ్రహంచలం' అని ఆయన అర్జునుడికి ఒత్తా సిచ్చాఁడు. అయితే దానిని చంచలం కాకుండా చేసుకోవాలి. దానికి సంతతాభ్యాసమున్నూ, వైరాగ్యమున్నూ మందని ఆయనే చెప్పాడు.

"ఇప్పుడుండే మనుష్యులందఱకూ వాళ్ళవాళ్ళ సంకల్పాలు సమకూరేలాటి ఇష్టారాజ్యం ఒకటి సృజించి చూస్తే ఎవనిపెండ్లాము వానిది కాదు. ఎవతెమగఁడూ దానివాఁడు కాఁడు. అంతా తాఱుమాఱు అయిపోతుంది. ఆకాశ పాతాళాలు తలక్రిందు లయిపోతవి. రహస్యంగా రగులుతున్న విరహాగ్నులన్నీ ఒక్కసారి చల్లారుతవి.

"ఆయిష్టా రాజ్యంలో అందగాళ్ళూ. అందగత్తెలూ ఓ వారం రోజులు ఏకపత్నీ వ్రతాలూ, పాతివ్రత్యాలూ పరిపాలించవచ్చు.

"వాళ్ళమాట లల్లావుండంగా అందంలేని మగాళ్ళకూ ఆడాళ్ళకూ బలత్కార బ్రహ్మచర్యమే గతి కావలసివస్తుంది. అందంలేని యీ ఉభయులూ అందం గలవాళ్ళను బతిమాలుకోకా తప్పదు; వాళ్ళచేత అవమానం పొందకా తప్పదు.

"అందగాళ్ళలోనూ అందకత్తెలలోనూ కూడా అందచందాలలో ఉండే తేడాచేతనో, మతేవాసనచేతనో కాని తానొకతెను ప్రేమిస్తే అది తనను ప్రేమించదు; అది యొకనిని ప్రేమిస్తే వాఁడు దానిని ప్రేమించడు. అందువల్ల పెళ్ళికానివాళ్ళ జనాభా పెచ్చవుతుంది. ఇల్లా ఉండంగా పెళ్ళిచేసుకున్న దంపతులలోఁగూడా ఓవారంరోజులలో విడాకులు పుట్టుకోవస్తవి. ఇటువంటి ఈ యిష్టారాజ్యం చూస్తే అరాచకం కంటె ఎక్కువ అని అనిపిస్తుంది.

"కాఁబట్టి ఈ చాంచల్యమును చంపివేయడమే మొదటిపక్షం. ఇది మహాత్ములకే చెల్లింది.

"ఒక నియమానికి లోఁబడి నిగ్రహించుకోవడం రెండోపక్షం. దీనిపేరే గార్హస్థ్యం. 'పెండ్లయినా చావయినా ఒకేమాటు' అని చెప్పే మనువంత గొప్పవారికే ఇది చలామణీ అవుతుంది.

"చాంచల్యానికి లోఁబడిపోవడం మూఁడో పక్షం. పశువులతోటీ కీటాలతోటీ అట్టే తేడాలేని మనవంటి మానవకోటికి ఈ పక్షం, ఇందులో కూడా ఒక నియమము ననుసరించి నిగ్రహం అవసరం గనుకనే పునర్వివాహం.

"చాంచల్యం మాత్రమే నీకు గలిగింది. పతనంకూడా నాకు కలిగింది. ఈ తప్పొకటి కాయమని రోజు రోజూ నేను పతితపావనుని ప్రార్థిస్తున్నాను."

ఇటులుపలుకుచు పలుకుచు రామస్వామి రాతిబొమ్మవలె స్తంభించిపోయెను. అతనిచూపులు తిరః ప్రసృతములాయెను. శరీరము గగురుపొడిచెను.

ఇట్టి రామస్వామిని ఆచిచూచుచుండగా మాణిక్యమునకు పూనకము వచ్చినటు లాయెను. ఆమె హృదయము ద్రవించి స్రవించుచున్నటుల కనులనుండి బాష్పములు బయలువారెను. ఆమెలేచి ఆకసము దెసఁజూచి తలవాల్చి మోఁకరించి—"ఓ ప్రభూ ! నా కులాభిమానాన్ని కూల్చివేయి ! ఉత్తరజన్మములో నన్ను నీచకులంలో పుట్టించు ! తెచ్చిపెట్టుకున్న పాపపుణ్యాలలోనికి నన్నుదింపకు" అని పలవించెను.

తేనె జాఱిపోవగా తేలికపడిన పూరేకులవంటి కనురెప్ప లెత్తి చూచిన రామస్వామికి ఆ మాణిక్య మొక గణాచారివలె కానిపించెను. వారిరువురును ఒకరునొకరు చూచుకొనిరి. వారిరువురును ఒకరి చూపులలో మఱియొక రోలలాడి ఒడ్డెక్కిరి. ఇరువురును లోలోపల నిటులను కొనిరి కాబోలు : — 'నాలుకా ! మాటలాడకుము ! మానసమా ! ఆలోచింపకుము. ఓ ప్రభూ ! కేవలము నీవేమాకు ఆదేశింపుము.'

(౯)

"సుబ్బారా వాటపాటలలో ఎంత దిప్పకాయో చదువుసంధ్యలలో అంత మొదటిపిల్లకాయి. అతఁడు విద్యార్థులకేకాదు సనాతనే కాదు అధునాతనే కాదు, ఒకటేమిటి అన్నిసంస్థలకూ లీడర్. చదువతనికి ఖేల. అతఁడే ఈ చచ్చుపుచ్చు పరీక్షలో తప్పితే ఇఁక ప్యాసుకాఁగలవాళ్లెవళ్లు?" అని మైత్రమ్మ వ్రాసిన ప్రత్యుత్తరము చూచుకొని చూడమ్మ తన మనసు పదిలపఱచుకొనెను.

మైత్రమ్మ వ్రాసిన ఈ యుత్తరములోని అక్షరములన్నియు నెంత సత్యములో అవి అంత అసత్యములనియు చెప్పవచ్చును. ఏలనఁగా ఆ సంగతుల కీదిగువ సంగతులనుగూడఁ జేర్చినచో అతని సంపూర్ణ స్వరూపములో సాఁటాలయినను పూర్తికాదు.

తలిదండ్రులు లేకపోవుటచే అదుపాజ్ఞలులేని ధనికులగు యువకులను వలచు స్వాతంత్ర్యలక్ష్మి అతనిమెడలో వరమాల్యము వైచెను. పత్తనివాసమువలనను, సంస్కారమునకు తోడుగా ప్రకృతవిద్య ప్రసాదించిన విజ్ఞానమువలనను, పరిసరములవలనను అతఁడు విధినిషేధముల బాధలను చవిచూడలేదు. అతనికి దేనికిని లోపములేదు. అతఁడు తన యిష్టమును కొనసాగించుకొనఁగలఁడు. తా నెవరికిని దేనికిని బద్ధుఁడు కాఁబనిలేదు. అతనికి సంసారిబాధ లేదు. ఎవఁటభయమునులేదు. అతఁడు కొన్నిటిలోనయినను అన్నిటి నెఱుఁగఁడు. కాని అన్నిటిలో కొంత యెఱుఁగును. అతనికి వలసినంత గుండెనిబ్బరము కలదు. అతఁడు చక్కఁగా నవ్వఁగలఁడు, తీవ్రముగా వాదింపఁగలఁడు. తనపక్షము సమర్థించుకొనఁగలఁడు. లెస్సగా చదువఁడు. కాని పరీక్షలు ప్యాసు కాఁగలఁడు. ఇంద్రియములు కొంపోవు దారిలో వెనుకడుగువేయక పోఁగలఁడు. వీని అన్నింటివలనను సుబ్బారావుర్ద్సుకాలేజీలకన్న మిలిటరీ కాలేజికి ఎక్కువ పనికివచ్చునని చెప్పవచ్చును. కాని యీ మాటగూడ సిద్ధాంతముచేయుటకు వలనుపడదు. ఏలనఁగా అందము ఎచట విఱవకలదో అట్టి దినుసు కంటఁబడఁగనే అతఁడు సులభముగా ఓడిపోవును.

కాని ఈ ఓటమియే అతని మతములో విజయము. ఎటులనఁగా చచ్చి మృత్యువును జయింపవలయుననుట యుపనిషన్మతము— 'వినా శేవ మృత్యుం తీర్త్వా'. ఈ యోటమికూడ విజయమగునని పుట్టఁబోవు హైందవ సోల్జరులు అనుమతించుచో అపుడితఁడు యోధకళాశాలకు సమర్థుఁడని అంగీకరింతముగాక !

సుబ్బారావుకు వయసువచ్చెను. దానితోపాటు వాసనలన్నియు పల్లవించెను. అతనికన్ను కడువాడియైనది. అతఁడు దానితో జనారణ్యములోని కుఱుకును. అందతని చూపుతుమ్మెద వాలని కొమ్మలే యుండవు.

అందగత్తెలు పలువురు తనకొఱకు వెచ్చనూర్తురని యతనినమ్మిక. తానే వారిని మిగుల వలచెనని తనకు తెలియదు. కొందఱు తనకు లేఖలు వ్రాయుదురని అతని ధీరత. తన హృదయమునందలి యొకపొరలో తానే వ్రాసికొనిన మోహాక్షరము లున్నవని యతఁ డెఱుఁగఁడు. ఇటు లతని

కౌతుకవృక్షము కడుదవ్వుగా వేరులుపాఱి కొమ్మలచే సాగెను. చూడమ్మ సౌందర్యసర్వస్వమును నిశ్శేష మొనరించుటకు కొండంతాశతో అతఁడు రైలుదిగెను. దిగి ఏకాయెకి రామస్వామి యింటికే వెళ్ళెను.

సుబ్బారావు కావిపింపఁగనే మాణిక్యమును, రామస్వామియు ఐక కంఠ్యముగా 'పేపరు సరిగా వ్రాసితివా?' అని యడిగిరి. 'చేతనయినటులు వ్రాసితి'నని యతఁడనెను. పిదప చూడమ్మ ప్రయత్నముకన్న నెక్కువ అయిన మాణిక్యము ప్రయత్నముచే రామస్వామియింట విందులును విశేషములును, అచ్చటలును ముచ్చటలును చక్కఁగా జరిగెను. రామస్వామి వాత్సల్యమును, మాణిక్యము గౌరవమును, చూడమ్మ బెదరుచనవును అతని కీమాటు ఆనందము కలిగించెను.

సంఘదేవతయొక్క కుటిలకటాక్షమువలన చూడమ్మకు సాహసను మెండాయెను. సుబ్బారావు మోటారుమీఁద ఆమెదే అగ్రపీఠము. అతవి భోజనభాజనముల కామెదే భారము. సుబ్బారావు లోభలత కిది యంతయు ఎరువాయెను.

వారు సౌందర్యమును గుఱించియు, ప్రేమనుగుఱించియు, సృష్టిని గుఱించియు ప్రసంగించుకొనిరి. క్రొత్తగా కనుగొనఁబడిన హైడ్రోజిన్, ఆకాశవక్రత, క్లోరిన్, బ్రహ్మాండవ్యాసము ఈ మొదలగునవిగూడ వారి ప్రసంగమునుండి తప్పించుకొనిపోలేదు.

సుబ్బారావు మోటా రపుడొక నిర్జనప్రదేశమున ఆఁగెను. ఆలోచనలలో మునిఁగితేలుచున్నటులు గాలి మెల్లగా వీచుచుండెను. ప్రత్యుత్తరము లేని ప్రశ్న ప్రవాహమువలె అచటి నది ప్రవహించుచుండెను. మోహిని చేతిలోని సుధాభాండము పగిలి నలుదెసల వ్యాపించినటులు వెన్నెల యలముకొనెను.

చూడమ్మకు సప్తఋషులను, అరుంధతియు దర్శనమిచ్చి యానందమొసఁగి యామెదృష్టి నాకర్షించిరి.

'ఏమిటి చూచుచుంటివి?'

'ఆరంజోతి, మంచపుఁకోళ్లు.'

సుబ్బారావులేచి 'ఇదే మనమంచము, ఇదుగో వశిష్ఠుఁడు' అని చూడమ్మను తన కరపంజరమున బంధించెను. ఆమె తన యునికినే మఱచెను. ఆ వెన్నెలలో వారికి పడకటిల్లయన ఆ యావిరిబండి వేగుజామున గృహప్రవేశ మొనరించెను.

(ఘ)

ఆ పట్టణమునందలి క్లబ్బులో నాలుగు వ్యూహములు కలవు.—
౧. ఉద్యోగివ్యూహము ౨. సంస్కారవ్యూహము ౩. సనాతనవ్యూహము
౪. స్వతంత్రవ్యూహము.

ఉద్యోగివ్యూహమున వయసుడిగిన ఉద్యోగస్థులును, పింఛనుదారులును, యెమ్మెల్సీలును, బోర్డుల ప్రెసిడెంట్లును, ధనికులును కలరు. అందరివారికి ఇంచుమించు ఇతరవ్యూహమువారితో పనిలేదు. వారిలో వారికి సౌభ్రాతృత్వము కలదు. వారికి వారి చీట్లపేక యేమో, వారి చదరంగమేమో! ఇటులయినను ఇచట ఇచ్ఛాశక్తి పుట్టినచో పట్టణమున క్రియాశక్తి కలుగును.

సంస్కారవ్యూహమువారందఱును ఇంచుమించు నడిప్రాయమువారు. కొంద రింటర్మీటు, బి. యే. వఱకు దేఁకి కాలదోషము పట్టినవారు కొందఱు యెస్సెస్సెల్సీలు, యెల్లెంపీలు. కొంచెము సంస్కృతము, కొంచె మింగ్లీషువచ్చినవారును కొందఱు, చాలమంది బడితెబాజావారును కలరు. వీరు భాషను మతమును సంఘమును క్లబ్బును సర్వమును సంస్కరింపఁజూతురు. వీరికి ప్రయోజనము, తర్కము, సైన్సు ఈ మూడును ప్రమాణము.

సనాతనవ్యూహము ద్వివిధము— ౧. ఉదారసనాతనవ్యూహము. ౨ సనాతనవ్యూహము.

ఉదార సనాతనవ్యూహములోనివారు పలువు రేఁబదికిపైఁబడిన పింఛన్‌దారులు. థియాసఫిస్టులు, సత్సంగులు, చైతన్యులు. ఉద్యోగములు దొరకకపోవుటచే విరక్తికలిగిన పెద్ద చదువులవారును ఇందుఁగలరు.

స్వయంపాకము రుచిగా నుండకపోవుటచే క్లబ్బుకు సంబంధించిన కాఫీశాలలో రుచియగుచోటు వలసినంత లేకపోవుటచే 'రూమ్‌ది అర్థడాక్స్' వద్ద, అనఁగా ప్రొయిముందు గజముచోటులో స్వతంత్ర్యవ్యూహమువారు సర్వసమత్వము చూపిపోయినపిదప వీరు భుజింతురు. క్లబ్బుకు సంబంధించిన నాటకశాలలో స్త్రీలు ధరించిన స్త్రీపాత్రములు చూచి ఔచితిని గ్రహింతురు. కాని స్త్రీలకది నిషిద్ధమని యందురు. ప్రతిదానికిని ప్రమాణము దొరకకున్నను 'సతాంహి సందేహ పదేషువస్తుషు ప్రమాణమంతఃకరణప్రవృత్తయః' అనుమాట నంగీకరింతురు. మానవునిలో దేవత్వ

మంతర్ముఖముగను, మానవత్వము బహిర్ముఖముగను, పశుత్వ మీ రెంటి నడుమను ఉన్నదని వీరి నమ్మకము.

సనాతనవ్యూహం కళగూరగంప. ఇందు సంస్కృత యెమ్మేలు, స్కూల్ ఫైనల్ శిరోమణులు, విద్యాప్రవీణులు, తెలుఁగు, సంస్కృత, ఉభయటీచర్లు, అనక్షరులు వగైరాలు కలరు. వీరు శతాబ్దులనుండి వచ్చుచున్న సంప్రదాయములకు రక్షకభటులు. ధర్మాచారములకు వీరు తేడా పాటింపరు. నో రాచరు. మనుష్యుడొకమర. ఈ మరను నడిపించునది భూతకాలముఁ వీరికి 'రూమ్ డి ఆర్థడాక్స్' తో ఐహికముగాఁ గాని, ఆముష్మికముగా. గాని, సంబంధములేదు. వీరికి పరధర్మము, పరిభాష, పరకీయము సర్వమును మ్లేచ్ఛము.

స్వతంత్రవ్యూహములో పక్షపాటలు లేనివారు పెచ్చు స్త్రీలులొచ్చు. పెద్దపెద్ద చదువులు చదివిన వారు వీరితరువాత. చదువుకు తప్పిన వారు పిదప. సెలవులలో ఇంటికి వచ్చినవారు పిమ్మట.

ఆ బ్రహ్మ స్తంబపర్యంతమును వీరి విమర్శమునకు లక్ష్యము. వీరికి ఇచ్ఛాశక్తి క్రియాశక్తు లొకతూరియే కలుగును; ఒకతూరియే మసుడును. సంస్కారవ్యూహమువారికి వీరు ఆప్పీలు. మానవుఁడు ఒప్పుచేయుట కెటు లధికారమో తప్పుచేయుటకును ఆటులనే యధికారమని వీరియభిప్రాయము. తప్పు తెలిసినపిదప దిద్దికొనకుండుట వీరిలోలేదు. వీరు భూతకాలము నందలి మేలునుగ్రహించి కీడును ఉచ్ఛేదింతురు. వీరి యెడమచేతిలో సైకాలజీ, కుడిచేతిలో 'సయెన్స్'. మానస క్షేత్రమున యడుగు పొరలోఁబడి మొలవని విత్తులను వీరు సాగుచేయుదురు. నిన్నటి వరకును మనఃపద్మమున కాఁపురమున్న దేవతలకును, దయ్యములకును వీరు చేఁట దెబ్బ కొట్టిరి. సూర్యనారాయణ మూర్తివారి యేడు గుర్రములకును కళ్ళెములు కోసి, తన్నుఁ గిలి శ్రీవారిని నెగడిగాఁజేసిరి. శ్రీమహావిష్ణువు మూవురుభార్యలలో వొకతైన భూదేవిని ఆదిశేషువు పడగల మీఁదినుండి దింపి మట్టి ముద్ద యొనరించిరి; ఈ మట్టిముద్దను సెకఁడుకు పందొమ్మిది మైళ్ళవంతున పైనెగడి చుట్టును పరుగులెత్తించిరి. ఇంద్రునిచేతి వజ్రాయుధమును లాగి ఎలెక్ట్రిసిటీఇచ్చిరి. సృష్టిపనినుండి బ్రహ్మగారికి సెలవొసఁగి పరిణామమున కాపవి పెట్టిరి. సృష్టియొక్క వ్యాసము యించు మింపుగా ౬౨౬ ౪౫౬౩౩౨౮౦౦౦,౦౦౦,౦౦౦,౦౦౦౦మైళ్లు వుండునని అనుమానించిరి. వర్తమాన భవిష్యత్తులమీఁద వీరు భావనారాజ్యము (Utopia) కట్టిరి.

ఈ వ్యూహములలో ఏరెండు వ్యూహములకును మత్తైక్యము లేదు గాని సనాతన వ్యూహమువినా మిగిలిన వ్యూహములకు భిన్నభాండాశనము లేదు.

లోకకల్యాణమునకుఁగాను శ్రీ మహా విష్ణువు వ్యూహ చతుష్టయముతో విరాజిల్లుచున్నటులు పట్టణ కల్యాణమునకు అక్లబ్బు ఈ వ్యూహ చతుష్టయముతో విరాజిల్లెను.

ఐస్త్రీలలో పనిపాటలులేని ధనికులు జంట్లిమన్లు అయిపోవుదురు. సుబ్బారా విటులయిపోవుటయే గాక క్లబ్బులో మెంబరుగిరీ సంపాదించి దేవత్వమునుగూడఁ బడయఁగలిగెను. అంతటితో సతఁ డాఁగఁదలఁచు కొనలేదు. తనయెఱుకలో చదువు వచ్చినట్టియు రాసట్టియు ఆఁడంగులను క్లబ్బు దేవులనుగాఁ చేయఁబూనుకొనెను. స్వాతంత్ర్యము సంపాదనము కొఱకు గాలికన్న వడిగాఁ బరుగిడు క్లబ్బు దేవులు కొందఱు తమ యజరత్వామరత్వములను నిలుపుకొనుటకు రెండు పూఁటల నమృత మారగింప క్లబ్బును కాఫీక్లబ్బుగా మార్చివేసిరి.

ఈ క్లబ్బుకు వెనుక నున్న యావరణములో వ్యూహము లన్నియు విడిసెను. వేదికలచుట్టును కుర్చీలు గుండ్రముగా వేయఁబడెను. దివియలు వెలుఁగుచుండెను. పానీయములఘ్రోఁత వినఁబడఁదొడఁగెను. స్వతంత్ర వ్యూహమునందలి పురుషసింహముల గర్జనములలో కోమలుల కలకంఠములు ప్రేక్షకుల కర్ణముల నాకర్షించుచుండెను. ఉదారసనాతన వ్యూహమునందు పాశ్చాత్య సిద్ధాంతములన్నియు సిద్ధాంతలేశసంగ్రహమున ఇఱికింపబడుచుండెను. నెలకు ముప్పదిమంది విధవలు ఇస్లామమతమునఁ జేర్పఁబడుచుండిరని సంస్కార వ్యూహమువారు దుఃఖించుచుండిరి. పెద్దవ్యూహములో బ్రిడ్జికయూరగుచుండెను. చదరంగములో రాజ్యములు తలక్రిందులగుచుండెను. క్లబ్బు ఇటులు కలకలలాడి పోవుచుండెను.

జడ్జిగారును, కుంచాల అంకమయ్య యెమ్మెల్సీ గారును చదరంగమాడుచుండిరి. అంకమయ్యగారిది చాల గొప్పయెత్తు. కాని ఆనాఁడతఁడు పరధ్యానముగానుండెను. జడ్జిగారు గుఱ్ఱముతో 'రాజు' అని అనీ అనక ముందే అంకమయ్యగారు అహహహ, ఒకపక్క శారదాబిల్లు, ఒకపక్క ఇంటివాళ్ళు, ఈ నడుమ నన్ను నలిపేశారు' అనిపిమ్మట 'నాఆట కట్టింది' అని కుర్చీకి జేరగిలఁబడిపోయిరి జడ్జిగారు పకాలున నవ్వి 'ఇవ్వాళ మీరీ లోకంలో ఉన్నట్టులేదు. ఈ యాటంతా మీకు పెళ్ళివలే కనబడుతూంది'

అని యనిరి. 'ఔనండీ! జరిమానా సర్కారుకట్నంకింద లెక్కచూచుకున్నా యెమెల్సీపని పటతారనే సందేహం' అని అంకమయ్యగారు మఱియొక యాటకు బలగమును సర్దఁదొడఁగిరి. 'మునిసిపాలిటివారి జాతకాలుమాయిత' వని జడ్జీగారనిరి.

మఱునిముసమునకే ఈమాట నూతిలోరాయివలె సంస్కారవ్యూహ ములోపడెను. 'పెద్దవాళ్ళకు మఱీ మతోతూంది. పిల్లకు పదేళ్లు లేవు పెళ్ళిఁట. సుబ్బారావు విడోమ్యారేజి చేసుకొని కళ్లు తెరిపిస్తాఁడు' అని వారందఱైక్యకంఠముతో తమ అసమ్మతిని వెల్లడించిరి.

తరువాత ఈవార్త ఉదార వ్యూహమునకు ప్రాకెను. వారెల్లరు తాముగూడ తాంబూలములు పుచ్చికోనునటులు సంతసించిరి. పిదప సనాతనులకు తెలిసెను. 'రామస్వామి విధవోద్ధారక సభవారి కిచ్చిన వేయి న్నూటపదహార్లలో ప్రతిదమ్మిడికిన్నీ, మాణిక్యము చూడమ్మచేత చయనమ్మగారి మేనమామ కూఁతురుకని ముట్టచెప్పించిన చీర రవికెలలో ప్రతి నూలుపోగుకున్నూ విలపించేట్టు చేశాఁడు సుబ్బారావు' అని వారు సుబ్బారావు యోగ్యత నభినందించిరి.

స్వతంత్రవ్యూహమువా రీమాటవిని అంకమయ్య అనభిజ్ఞతకు ఆశ్చర్యపడి 'అతఁడిదివరకే చూడమ్మను వరించాఁడు. పెండ్లి అనేది మా మతంలో చేసుకోవాలి' అనిలేదు. అయినా దీనిసత్యాసత్యాలు సుబ్బారావునే కనుక్కుందాం. అని అతనికొఱకు కత్తెత్తి చూసిరి. ఇంత వఱకును వారి నడుమనే యున్న సుబ్బారావిపు డేఁడీ?

(ఙ)

లతలను జూచి చెట్లును, చెట్లను జూచి లతలును విఱుగబూచెను. అదేమి చోద్యమో కొండతంగేళ్ళంతయు పూవులయి పోయెను. ఎక్కడ నుండియో గాలికి పరిమళము పుట్టుకొనివచ్చెను. ఋతులక్ష్మికి తఱుగు లేదనిపించెను.

ఒకానొకపుడు తనకు స్వాభావికాహారమయిన పండును మానవుఁడపుడు రుచిచూచెను. శరీరములందు తేజము కానిపించెను. ప్రాణములు చంచలము లాయెను. మనోమయకోశము చిగెర్చెను.

జోతిష్కులయు, పంచాంగములయు ప్రాబల్యము హెచ్చెను. గ్రహములకు లేని బలమును లంచములు సంపాదించి పెట్టెను. దానివల్ల లగ్నమాత్రమునకు వినియోగము కలిగెను. గృహ ప్రవేశముల తోడను, వివాహములతోడను, పక్కణములును, పల్లియలును, పత్తనములును కలకలలాడెను.

రామస్వామి యింటిముందు సనాయిపాటయు, పిల్లగ్రోవిపాటయు పర్యాయముగా వినబడదొడగెను ఆ మేడలో ఒక పెండ్లివారు విడిసిరి. ఇల్లువాకిలి మేడ దొడ్డి సమస్తము జనముచే కిటకిట లాడుచుండెను.

చావడిలో అరగజ మెత్తును, ఇరువదిగజముల చదరమునగు బల్ల యొకటి వేయబడెను. దానిమీద మూరెడెత్తు పరుపును, పెద్దదిండ్లును పరపబడెను దీనిమీద పెండ్లికొడుకు అధిష్ఠించెను. అతని కదలికకును నిమేషమునకును విశ్వాసమునకును అర్థమెఱిగిన బంట్లును బంధుగులును మిత్రులును ఆయాయిపనులు సాధించుచుండిరి. చూడముచ్చన్న చూడమ్మ కాపెండ్లికొడు కేడుదీవుల యావలినుండి దండెత్తివచ్చిన రాచకొడుకువలె కావిపించెను.

మేడమీదిచావడి అలంకార మందిరముగా మారెను. దానికిరు ప్రక్కలనున్న గదులు స్నానశాల లాయెను. అలంకారాగారమునందలి పెద్దబల్ల వలువలచే అంగడియయిపోయెను. అపుడే జలకమాడివచ్చిన జలజాక్షుల అవయవములనుండి పారుదెంచు పలురకముల సబ్బుల యుగ్ర గంధము మానవులకేకాక దానవులకును దగ్గు రప్పించుచుండెను. నిలువుటద్దములకడ నిలిచిన మేజాలన్నియు రకరకముల పౌడర్లయు, స్నోలయు సెంట్లయు పెట్టియలచే నిండెను. ఆటుల ఆయాంధ్రాంగనా మణులందఱును విదేశ వస్త్రములు తాల్చి విదేశాంగరాగము లలదుకొని వివాహ పూర్వ రంగమును సిద్ధపరిచిరి.

పురుషుల స్నానశాల క్రింద. వారియలంకార గ్రంథమంతయు వసారాలో. సబ్బుగూడ వారికిని నాగరికతలో ఒకయంగము. విశేషించి పెండ్లికివచ్చిన యెగంధర్వుడు కుంకుడుకాయల పులుసుతో తన మోటు దనము పితరులకు చూపెట్టును ?

పిన్నవారందఱును తమతమ చిన్న మంగలిపెట్టెలను ముందిడుకొని చేయద్దముల నెదుట నిలువబెట్టి సొంత మంగళకర్మతో అంగరాగ

ములతో తమకును ఆఁడువారికిని అంతగా భేదములేకుండ అలంకరించు కొనిరి. వా రందఱును కాంగ్రెసుకు చందాదారులేకాని మాంచెష్టరుకు వారి యంగడులే పునాదులు. గ్లాస్గోమల్లులు వారి నగ్నతకు నగిషీచేయును. ఆయముపలనఁగలిగిన పరలోకగాధను వారు కన్యకాపరమేశ్వరిమీఁద పాఱ వేయుదురు.*

ఇటులు లక్ష్మి తాండవమాడుచున్న యీ వివాహవైభవము చూడఁ గనే చూడమ్మహృదయములో నొకానొక యావేశతరంగము చెలరేఁగెను. అంతట నామె యేరికిని గానరాలేదు.

మాణిక్యము ప్రొద్దుటినుండి సాయంకాలమువఱకును పెండ్లివారిలో ఎచటఁజూచినను తానయై తిరుగుచుండెను. పెండ్లివా రామెకు కూర్చు చుట్టములు. ఈ తిరునాళ్ళలో ఆతల్లి తన కూఁతురిమాట మఱచెను.

సంధ్యాసమయ మతిక్రమించెను. విద్యుద్దీపములు వెలుఁగుచుం డెను. పెండ్లి పెద్దలు వలువలను వెండిబంగారములను నగకట్టును వెలికిఁ దీసి సర్దుచుండిరి. అపుడు వియ్యపురా లొక నగలపెట్టె తెచ్చి నాణెము చేయుటకు మాణిక్యముముందు పెట్టెను. అవియన్నియు కన్యకా పరమే శ్వరిరూపమును వ్యక్తీకరించుచుండెను. మాణిక్యము వానిని మెచ్చుకొనెను. వానిని తన కూఁతురికి చూపఁదలఁచెను. ఇంటిలో నెచటను కానరాకుండు టచే దాసిని సుబ్బారావుగారియింటికిఁ బంపెను. దాసి వెనుదిరిగి వచ్చి 'పొద్దుట్నుంచీ యిక్కడికి రాలేదన్నారుండీ' అని చెప్పెను.

మాణిక్యముగుండె గుభేలుమనెను. వెనుక తాము చూడమ్మను వెతికిన విషయము గుఱుతుదవిలెను. వెంటనే అంతటను వెదకెను. కూఁతురు కానరాకుండుట భర్తకుఁజెప్పెను. అతఁడును వెదకివెదకి విఫలుఁ డాయెను.

ఇంతలో దాసివచ్చి 'అమ్మాయిగారు అమూల సామానుకొట్లో ఉన్నారండీ! ఆయమ్మనుచూస్తే భయమేసి పరుగెత్తుకొచ్చాను' అని విన్న వించెను.

'ఉరి పెట్టుకోలేదు గద' అని రామస్వామి దంపతులు దీపము తీసి కొని గబగబ పరుగెత్తిరి. ఆదీప పరిమండలము సమీపించుసంతలో తాను వ్రాసి వినోదించుచున్న తమపెండ్లి చిత్తరువునుదాఁచి లేచి నిలువఁబడి— 'అమ్మా చోటులేక యిచట కూరుచుంటి'నని గద్గదస్వరముతో పలికెను.

మాణిక్యము దీప మెత్తెను. ఆమె ముంగురులు తడిసియుండెను. అసలే పెద్దవయిన కనులు మఱికొంచెము పెద్దవయి ప్రత్తికాయలాయెను. చెక్కులు జేగురు పులుమఁబడినటు లుండెను. ఈ యాకారమునకుఁగల యర్థమును గ్రహించి మాణిక్యము కూఁతురిని కౌఁగలించుకొనెను. ఆమె కంఠమునుండి అస్పష్టముగా బయలుదేఱిన రోదనధ్వని ఊహూహూహూ అని శరీరకంపముగా పర్యవసించెను.

రామస్వామి యీ శోకమును పట్టఁజాలక యిటులనెను—'అమ్మా! ఇంటిలో నొకగదియేని కాళీగాలేదు. పీగదిగూడ నిండిపోయినది. ఈరాత్రి బావగారి యింట మన విడిది. ముందు నీ వచటికి వెళ్ళుము.'

ఈమాటకు చూడమ్మగుండె లదరెను. ఆమెను కౌఁగిలించుకొని యున్న మాణిక్య మా యదరుయొక్క బలవేగముల పరిమాణమును లెస్సగా గ్రహించి యిటులనెను—'అమ్మా! మనకు ఈపూఁట పాచకుఁ డక్కడ వంట చేస్తున్నాఁడు. మాకుఁగూడా ఇక్కడ పిసరంత చోటులేదు. మేమూ అక్కడికే వస్తున్నాము. నీవు ముందు పద.'

౫

(క)

దేశపురాజులు దక్షిణమున కొనయూపిరితో నున్నంతవఱకును ప్రజలు తమ బంగారమును తీసికొనిపోయి టంకసాలలో నాణెములు కొట్టించుకొని ఉపయోగించుకొనుచుండెడివారు. ఈవిషయమున రాజుల కెట్టి హక్కుకలదో ప్రజలకును అట్టి హక్కుకలదు. ఏదేశములోఁగాని, యేకాలములోఁగాని ఆనాణెము తనలోనుండు ప్రాణమును, అనఁగా బంగారపు వెలను కోలుపోయెడిది కాదు. 1

తుగకరాజులు వెండినిగూడ నాణెముచేసిరి. వీరిసమయముననే నాణెములందు ద్వైతమత మారంభమాయెను. అపుడు వెండినాణెము యొక్క వెలయు, బంగారు నాణెముయొక్క వెలయు వానిలోని లోహ ములవెలయంతయే యుండెడిది. వాని మాఱకముగూడ లోహములవెలనే యనుసరించెడిది.

కుంఫిణీవారుగూడ లాభమును కనిపెట్టి ౧౮౩౫ సాలున ఒక తుల మెత్తు తూకముగల వెండిరూపాయను ముద్దరకొట్టిరి. అంతటితో హిందూ దేశమున బంగారునాణెముఅనఁగా బంగారువిత్తనము నాశనము కాఁబొడఁ గెను. 2 పిదప వెండినాణెములే పైరుచేయఁబడెను. ఈరీతిగా ద్వైత

1. ఈ వ్యవహార మమలులో నున్నయెడల మాఱకపుచిక్కులు కలిగించు కొనుట కవకాశముండదు. భరతఖండము దివాలాతీయదు.

2. ౧౮౪౧ సాలున జను లాందోళనముచేయఁగా మొహరు తలచూపెను. కాని ౧౮౫౨ లో రద్దుచేయఁబడెను. ౧౮౬౪ సాలు మొదలుకొని ౧౮౯౮ వఱకు మరల బంగారునాణె మేర్పాటు చేయవలెనని ప్రజలు ప్రార్థించుటయు, తెల్లవారిలో పెద్దమనుష్యులు (రాయల్‌కమిషన్) బంగారునాణె మేర్పాటుచేయుట మంచిదని పరిష్కరించుటయు, ముఖ్యమంత్రిగూడ పనిచేయుటయు జరిగెనుగాని సర్కారువారికి మాత్రము దయరాలేదు.

ద్విధ్వంసము (Bimetalism) కలిగి నాణెములకు అద్వైతసిద్ధి (Monometalism) కలిగెను.

సీమలో బంగారునాణెములకే ప్రచారము కలదు. భరతఖండమునందు వెండినాణెములకే అనుజ్ఞకలదు. భరతఖండము సీమకు పలుపికముల పన్నులుకట్టవలెను ఎగుమతి చేయవలెను. దాని కెక్కుడు దిగుమతి చేసికొనవలెను. తా నిక్కడనేయుండి తనకు సీమలోఁగల సొంతయింటిని భరింపవలెను.[1] తాను సీమలో డబ్బు నిలువచేసికొనవలెను.[2] తనను పరిపాలించిపోయినవారికి పింఛను లీయవలెను. ఇటు లెన్నియో రీతులుగా సీమకును భరతఖండమునకును లావాదేవీలు కలవు.

భరతఖండము సీమకు ఈయఁగలిగినది వెండినాణెము. సీమకు కోటిపౌను లీయవలసియున్నయెడల సీమయొక్క బంగారునాణెములకు సరిపోవు నన్నిరూపాయల నీయవలసియుండును. అపుడు వెండిబంగారములలెక్క కట్టవలసియుండును. వానివెలలు రేపటికి మాపటికి మాఱుచుండును. తడవతడవకు వెలకట్టుటచే ఆలస్యము, విసుకు మొదలగు చిక్కులు కలుగుచుండును. ఈ అపాయము లేకుండుటకు దొరతనము వారు ౧౮౭౩-౯౩ సంవత్సరములనడుమ కాఁబోలు 'రూపాయఇంత' అని ఒక యేర్పాటు కావించిరి. ఆ 'యింత' అంతటితో ఆఁగలేదు.[3] ఆఁగదు. ఆఁగుటకు వీలును లేదు. రూపాయ విలువ ఒకషిలింగు ఒకటిన్నర పెన్నులనుండి రెండు షిల్లింగులవఱకును అపుడపుడు మాఱుచువచ్చెను. ఇంతియకాదు. నాఁటిరూపాయయు మాఱుచువచ్చెను. నాఁటిరూపాయి బండబ్బాయి. నేఁటిరూపాయ అల్లరి పిల్లకాయ.

---

1. Home Charges.

2. Gold Standard Reserve Paper Currency Reserve ఈ. మొ. అనంతము.

3.

	రు.	షి. పె.
౧౮౭౩-౯౩ నడుమ	౧-౦-౦ =	౧- ౩
౧౮౯౩లో (కొంతకాలము)	౧-౦-౦	౧- ౧౪
పిమ్మట ౧౯౧౭ వఱకు (సుమారు పాతికేండ్లు)	౧-౦-౦	౧- ౪
౧౯౧౯	౧-౦-౦	౨- ౦
౧౯౨౩	౧-౦-౦	౧- ౬

సీమకు యుద్ధమువలనఁగాని, వాణిజ్యమువలనఁగాని. మఱి దేని వలనఁగాని చిక్కులు కలిగినపుడు దాని యోగక్షేమములకొఱకు హిందూ దేశముననున్న రూపాయ ఉలికిపడుచుండును.[1] ౧౯౧౯ వ సాలున రూపాయ రెండుషిలింగులాయెను. దానితో హిందూదేశమునకు ఎగరొప్పు పుట్టెను. ౧౯౨౭ సాలున రూపాయ షిలింగు ఆఱుపెన్సులాయెను. అది నాఁటనుండి నేఁటివఱకును మాఱలేదు.

౧౯౨౭ వ సాలున భారతలక్ష్మియొక్క బాలఫలకమున భాగ్యాక్షరములువ్రాయు బ్రహ్మమహిమవలనను, టంకసాలయను మాయాగృహము వలనను, మాఱకమను రేషియో ఇంద్రజాలమువలనను హిందూదేశమునం దెక్కడి సరకక్కడ గుట్టలు పడిపోయెను. దేశపుసరకుకు వెలహెచ్చెను. అది దేశములోనే అమ్మకము కానపుడు లాఁతిదేశములలో కామగదా! సీమసరకుకు వెల తగ్గెను. డబ్బు కనఁబడినంతవఱకును అది యిచట నిడుదలయాయెను. ఈరీతిగా ఎగుమతి ఆఁగెను. దిగుమతి సాగెను. దానివలన ఉన్నంతవఱకు డబ్బు ఊడ్చుకొనిపోయెను.

క్రమముగా పంటల వెల పడెను. సేద్యమునకు వి త్తసముల వెల మఱ్ఱట కష్ట మనిపించుచుండెను. దేశాంతరములనుండి చౌకగా బియ్యము మొదలగునవి దిగుమతి కాఁదొడఁగెను. ఇటులు సేద్యగానికి ఎడా పెడా దెబ్బలు తగిలెను.

1. ౭౫౦౦ పౌనుల వెలగలబట్టలను హిందూదేశపు సాహుకారొకఁడు కొనుగోలు చేసె ననుకొందము. అపుడు రూపాయ ఒకషిలింగు ఆఱుపెన్సు లుండుచో లక్షరూపాయ లీవలసియుండును. వెంటనే రూపాయ షిలింగు నాలుగు పెన్సులయి కూర్చున్నచో లక్షమీఁద పండ్రెండువేల అయిదువంద లీయవలసి వచ్చును. రెండు పెన్సుల మాఱకపుతేడాతో పండ్రెండువేల పైచిలు కెక్కువాయెను.

హిందూదేశ మేఁటేఁట హోమ్ఛార్జెస్ క్రింద సుమారు మూడున్నరకోట్ల పౌనులు సీమ కీయవలెను. రూపాయ రెండు షిలింగుల సింహాసనముమీఁదినుండి గబాలున షిలింగు నాలుగుపెన్సులకు దిగినచో సుమారు పదియేనుకోట్ల యేఁబది యయిదులక్షల రూపాయ లెక్కువ యీయవలసియుండును. ఈరీతిగనే రిజర్వు బాంకుకని, పింఛన్లకని, దిగుమతికని భరతఖండ మిచ్చునది గుమ్మడికాయ. పుచ్చుకొనునది అవగింజయు లేకపోఁగా చేతిది వదలును. ఇదీ మాఱకపు రహస్యము.

పంటలుగల కాటకమిటులు భయంకరముగా వ్యాపించెను. భూదేవి వెల కోలుపడెను. వడ్డీవ్యాపారము చేయువారు వాపోయిరి. ఋణగ్రస్తులు ఋణదాతలకు దొంగలయిరి. కర్షకులకు కాలుసేతు లాడకపోయెను. మరలుఆఁగెను. సాహుకారులు దివాలాతీసిరి. ఈక్షామబాధ రామస్వామిని బాధింప కుండునా?

అతఁడు రెండుమూడు నెలలలో చిల్లరదుకాణమునకును మరలకును గలిగిన నష్టమును సవరించుకొనఁగలిగెను. మరలను మూసివయిచెను. కోస్తా వ్యాపారమును ఎత్తివేయుటకు చెన్నపట్టణమున తనకున్న అంగడిని సరకును చూచి సిబ్బందితో ఆలోచింపఁ దలఁచెను.

అతనికి ఈ క్షామబాధకన్న మఱియొక పెద్దబాధ కలదు. అల్లుఁడున్నాఁడు. కూఁతు రున్నది. కాని పెండ్లిమాట తలపెట్టుటకు వీలులేదు. కాన నతఁడు దీర్ఘముగా నాలోచించి కొన్నాళ్ళపాటు కాఁపుర ముండుటకు చెన్నపురికి ప్రయాణము కట్టెను.

చెన్నపట్టణము చేరిన మఱునటి రోజుననే చూడమ్మ మైత్రమ్మను కలిసికొనఁగోరెను. కాని అది యొనఁగూడకపోయెను. మగనికి విడాకులిచ్చి ఆమె బొంబాయిలో మఱియొక వరుని అన్వేషించుచున్నదని సుబ్బారావువలన చూడమ్మవిని పరితపించెను.

(౫)

సుబ్బారావుతండ్రి వీరేసు. రామస్వామితండ్రి వెంకటేసు. ఈ యిరువురది ఉమ్మడి వ్యాపారము.

మహాయుద్ధము జరుగుచున్న సమయమున ఇనుపవర్తకము విరివిగాచేసి వీరు లక్ష లార్జించిరి. ఎవఁడో గోసాయి యిచ్చిన పసరుపూసి యినుపరేకులను వీరు బంగారపు రేకులుగా మార్చిరని లోకు లనుకొనిరి.

వెంకటేసు కుబేరుని జయింపఁగోరినటులు పరలోకమున కరిగెను పిదప రామస్వామి తండ్రి సాగించిన వాణిజ్యమున కందుకొనెను. రామస్వామి సత్యసంధతకును, సూక్ష్మబుద్ధికిని అబ్బురపడి వీరేసు విడిపోలేదు.

కొలఁదికాలములోపలనే వీరేసుకు జబ్బుచేసెను. అతఁడొకనాఁడు రామస్వామిని బిలిచి 'అబ్బాయీ! దిక్కులేని నా కుర్రవాణ్ణి, వాఁడివాటాను నీచేతిలోపెట్టి ఎన్ని కష్టాలువచ్చినా మావాఁడికీ, మావాఁడివాటాకూ నష్టం

కలిగించవని నమ్మి నేను మీ నాయనగారిలో వాటా పుచ్చుకోడానికి పోతు న్నాను. నీవు ఇందుకు ఒప్పుకోకపోతే నా కక్కడ వాటా సులభంగా దొరకదు' అని చెప్పెను.

ఇది అంత సులభముగా ఒప్పుకొనఁదగినదియుకాదు. ఒప్పుకొన కుండఁదగినదియు కాదు. కావున రామస్వామి మిన్నకుండెను.

వీరేసు ప్రాణములు పోలేదు. అవి అతనినేకాక చూడవచ్చిన చుట్టాలనుగూడ బాధింపఁదొడఁగెను. 'ఉమ్మడివర్తకాలలో లాభనష్టాలు సమంగా పంచుకుంటారుగాని ఎవ్వరూ లాభాలే పంచిపెట్టరు. ముసలివాళ్లు డబ్బుమీఁది తీపిచేత ప్రాణాలు వదలలేక అలాకోర్తారు. కాస్త అల్లాగేనని రామస్వామి తలఆడిస్తే ముసలాఁడు సుఖంగా ప్రాణాలు వదులుతా'ఁడని అందఱును అనిరి. రెండుమూఁడురోజులు చూడలేక చూడలేక రామస్వామి ఒప్పుకొనెను. రామస్వామి ఒప్పుకొనఁగనే వీరేసు వేంకటేసులో వాటా పుచ్చుకొనెను. నాఁటినుండి నేఁటివఱకును వారి వాణిజ్యము ఉమ్మడిగనే వచ్చుచుండెను.

౧౯-౨౯-౩౦ సాలులనడుమ లోఁగడ నిలువచేసి యుంచుకొనిన వడ్లు బియ్యము ప్రత్తి బట్టలు మొదలగు సరకంతయు వారి ఉమ్మడిలక్ష్మికి హడలు పుట్టించెను. పెట్టుబడులకు చేఁటలంత చేలు కట్టుకొనవలసి వచ్చెను. ఈయవలసిన అప్పులను పైసలతో చెల్లింపవలసివచ్చెను. మహా యుద్ధమువలనను, వెండినాణెములవలనను, మాఱకపు మాయవలనను లక్ష్మికి క్షయ అంకురించుటచే కొనువారులేక కోస్తాసరకంతయు గోదాము లలో క్రుళ్ళిపోఁదొడఁగెను.

రామస్వామి చెన్నపట్టణమున కాలుపెట్టినది మొదలు గుమాస్తాలచే చుఱుకుగా పనిచేయించి లెక్కలన్నియు తయారు చేయించెను. చదువుకు భంగము కలుగునని యింతవఱకును సుబ్బారావుకు ఈ విషయ మిసుమం తయు తెలుపలేదు.

మాణిక్యం పట్టుపట్టి సుబ్బారావును పూఁటకూళ్ళయింటికి పోకుండఁ జేసెను. అతఁ డెక్కడ తప్పిపోవునో యని చూడమ్మ అతని చదువులలో కొంత పాలు పుచ్చుకొనెను.

ఈ వ్యాపార మంతయు పెండ్లియాడి తీరవలయునను నిర్బంధమే యని సుబ్బారావనుకొని నప్పుకొనెను. 'రామస్వామిగాని మాణిక్యముగాని

తుదకు చూడయుఁగాని యీ ప్రస్తావన చేయనిదే నే నేలకల్పించు కొనవల యును ? కందకు లేని దురద చేమకేల ? అని యతఁడు తలపోసెను.

అంతలో సెలవులు వచ్చెను. సుబ్బారావుకు ఇంటికి పోవలయునని లేకున్నను నాలుకమాత్రము ఆ కొసంతమాటను వెడలఁగ్రక్కెను.

మాణిక్య మిటులనెను—ఇల్లంతా ఇక్కడేవుంటే అక్కడికి వెళ్ళడ మేమిటి ? ఒదీగాక ఇవికొద్ది రోజుల సెలవలాయె. వెళ్ళడము రావడమూ హడావిడే కాని అక్కడ మరేమీ విశ్రాంతివుండదు. అదిన్నీగాక అక్కడ పూటకూళ్ళమ్మ మెతుకులు తినిపించడం నా పనికాదు. ముఖ్యంగా ఈ కారణంచేత నే నక్కడికి వెళ్ళనియ్యను.

చూడమ్మ రహస్యములో నిటులనెను—'వెళ్ళఁదలఁచుకుంటే తొం దరగా వెళ్ళండి. మే మిక్కడ ఉన్నామనిమాత్రం జ్ఞాపకం ఉంచుకోండి '

సుబ్బారా విటులనెను— 'జ్ఞాపకం ఉంచుకోకపోయినా ఎలాగూ కాలేజీకి రావలసివస్తుంది. ఏం ?

చూడమ్మ యిట్లనెను—'జ్ఞాపకం ఉంచుకోకపోవడమనేదే కలిగితే ఇక్కడ ఉండీకూడా జ్ఞాపకం ఉంచుకోకుండా ఉండచ్చు.'

నవుకరు వచ్చి—'అయ్యా, తమర్ని రామస్వామిగారు ఒకసారి దయచెయ్య మన్నారు' అని మనవి చేసెను. ఆ మనవితో సుబ్బారావు మొగము సుద్దవలె తెల్లఁబడెను. వెంటనే అతఁడు చూడమ్మ కేసి చూచి 'ఇదిగో వస్తున్నాను పద' అని అనెను.

సుబ్బారావు వెళ్లువటకు బండెఁడు లెక్కల పుస్తకముల నడుమ రామస్వామి కూరుచుండి యుండెను.

అతఁడు సుబ్బారావుని జూచి 'కూర్చో' అనెను. సుబ్బారావు గుం డెలు దడదడ కొట్టుకొనెను. అతఁడు దీర్ఘాలోచనతో కూరుచుండెను.

రామస్వామి యిటులనెను—'మీ నాయనగారూ మా నాయనగారూ చాలా గడించి మనకుఇచ్చి కాలం చేశారు. మీ నాయనగారు పరంపదిస్తూ నీ విషయంలోనూ నీకాతావ్యాపారాల విషయాలలోనూ నన్ను నమ్మారు. వారు నామీఁద వుంచిన నమ్మకానికి నీవు ఇపుడు పరీక్షకుఁడవు కావాలి. ఎంచేతనంటే ధరలు పడిపోయినవి. ఆర్థికరాజ్య మరాచక మయిపోయింది. వ్యాపారము దివాలాలోకి వచ్చింది.'

'మిమ్మన్ని నేను పరీక్షచేసేపాటివాడినా? అది ఆలావుంచి ముందర చేయవలసినపని యేమిటో చెప్పండి.'

'ఈ లెక్కలన్నీ చూచి చక్కగా మనస్సుకు పట్టించుకో. తరువాత నా యభిప్రాయం చెపుతాను. నీ అభిప్రాయము చెబుదుగాని; లెక్కలు చూచుకొన్న తరువాత అసలు యెవరి అభిప్రాయాలతోటి పని ఉండదు.' అని రామస్వామి సుబ్బారావుచేతికి కాతాపుస్తక మిచ్చెను.

చివరయంకెలు చూడఁగనే సుబ్బారావు గుండెదడ ఆగెఁను. వీరేసు చనిపోయిన తేదీమొదలు నేఁటివరకు వచ్చిన లక్షలకొలఁది నష్టమంతయు వెంకటేసు వాటాకుమాత్రము కట్టఁబడెను. వీరేసు చనిపోవు తేదీనాఁడు ఉన్నమూలధనము వడ్డితో నిలువయుండెను.

సుబ్బారావుకు గుండెదడ అడఁగుటయేగాక ఆశ్చర్యము కలిగెను. పిమ్మట లోఁతుగా ఆలోచించి లోపలఇటులనుకొనెను. "ఇది రామస్వామి ఐహికాన్ని ఆముష్మికాన్ని కూడా సంపాదించడానికి ఎత్తిన ఎత్తు. నష్ట మంతా తాను పంచుకొని లాభమంతా నాకిచ్చినా రేపిదంతా తన కూతురే అనుభవిస్తుంది. రామస్వామికి సర్వస్వమూ వాకట్లోంచి పోతూందికానీ వెంటనే దొడ్డిదారిని తిరిగివస్తుంది.'

ఇటులతఁడు రామస్వామిఎత్తును గ్రహించి పైకి ఇటులనెను. 'నష్ట మంతా మీరే కట్టుకుంటే ఇఁక ఉమ్మడివ్యాపార మనేది నేతి బీరకాయ. కాఁబట్టి నష్టములో నాకు ఎలా పాలు లేకుండా పోతుంది?'

'నాయనా ! వివేకవంతులు మాటాడ వలసినమాట చెప్పినందుకు నిన్ను ఆశీర్వదిస్తున్నాను. కాని మీ నాయనగారు పోతూ పోతూ—మా వాఁడికీ మావాఁడి వాటాకు ఎంతకష్టంకలిగినా నష్టం కలిగించవని నమ్ముతున్నాను—అని నిన్ను నీవాటాను నా కప్పగించారు. నే నందుకు అచ్చుకున్నాను. అదుగోచూడు మీ నాయనగారు పోయిన తేదీని కాతాలో తల మీఁద అవాక్యాములే కనఁబడుతాయి' అని రామస్వామి కాగితము తెరచి యిచ్చెను.

సుబ్బారావు విప్పారిన నేత్రములతో ఆయక్షరములు చదువుకొనెను. అతని కనులు చెమర్చెను.

(౯)

రామస్వామిచేత ధర్మమును నాలుగు పాదములతో నడిపింపఁగలం దులకు సుబ్బారావు పూనుకొనుటచే నతనికి ఇంటిదెస మొగము పెట్టుటకు వీలుగలుగలేదు. అతఁడు రామస్వామి సత్యసంధతను మాణిక్యం ముం దును, చూడమ్మముందును బహిరంగముగా చాటెను. తుదకు ఇసుమం తయు బలవంతము లక్ష్యలేకయే తనతండ్రి పోవునాఁటికి నిలువయున్న ధనమును వడ్డీతోకలసి పుచ్చుకొనెను.

సుబ్బారా విందులకు చాల ఉకలుకలు పడవలసి వచ్చునని లోలో పల బాధపడుచుండెను గాని అప్రయత్నంగా ఆపని నెరవేఱెను. ఈ లాభ మంతయు అల్లునికి అరణమని అతఁడు లోలోపల నవ్వుకొనెను

"సుబ్బారావుకు నష్టము పంచకుండుట తెలివి తక్కువ. విశేషించి కూఁతురుపెండ్లిమాట కనుఁగొనకుండ ముందుగానే ఈపనిచేసి కూరుచుం డుట ఋద్ధ తెలివితక్కువ. వ్యాపారస్థుఁడును, అందులో పెండ్లి చేయవల సిన వాఁడును ఈపని చేయుటయా?" అని మాణిక్యము కాదారము తెచ్చు కొని మగనితో చెప్పఁదలఁచు కొనెనుగాని, యాలోచించి యాలోచించి "చూడమ్మ పెండ్లియంతయు ఇందులో ఇమిడియున్న"దని గ్రహించి తన కాదారమును తిప్పుకొనెను.

'ఒక పెద్ద మొత్తమునకు దావా పడుటకు సిద్ధముగానున్న' దని వచ్చిన తంతిని చూచి రామస్వామి వెంటనే యింటికిబయలుదేరి పోయెను. కుటుంబముతో వెళ్ళుట కతనికింకను వీలుచిక్కలేదు. చెన్నపట్టణములోని ఆఫీసును సిబ్బందిని ఎత్తివేయవలయును. సుబ్బారావు ఋణశేషమునకు ఇల్లు, వాకిలి, అంతయును అమ్మవలయును. మింజుమలె సుబ్బారావే కట్టు కొనఁగలఁడని అతని అభిప్రాయము.

సుబ్బారావు కాలేజికి పోఁదొడఁగెను. సంతోష బలమున నతఁడు రెండుమూడు రోజులలో ఊరిపోయెను. పరీక్షలు సమీపించుచుండుటచే నతఁడు నిర్విచారముగా విద్యావ్యాసంగము చేయఁదొడంగెను.

చూడమ్మ చిక్కెను. ఆమెకపోలములు పాలతో తుడువఁబడినటు లాయెను. శరద్రాత్రియందలి వేగుజాముస పండఁబాఱిన వెన్నెలడా లొకటి యామె శరీరమునుండి వెలువడెను. విషయములలో రసమును, భూత ములలో భూమియు నామె నెక్కువగా నాకర్షించెను. క్రమక్రమముగా

గమనమునందు మాంద్యము హెచ్చెను. సుబ్బారావును చూడగనే యామె కెన్నఁడును లేని సిగ్గు పుట్టుకొని వచ్చెను. మఱు నిముసముననే తగ్గి యామె యతని నదేపనిగా చూడ దొరకొనెను. ఇటువంటి కూఁతురిని జూచి మాణిక్యం మిగుల భయపడెను.

సుబ్బారా వొకనాడు చూడమ్మను జూచి యిటులనెను—'పరీక్షలు పరుగులెత్తుకొని వచ్చుచున్నవి. నాకిచట చదువుసాగదు. దీనికినీవే సాక్షివి. వేరొకచోట గదియొకటి అద్దెకుఁ దీసికొనవలయునని యున్నది.

చదువు సాగనిమాట నిక్కమే. వేరొకచోటికి వెళ్ళినచో తనకు తన తల్లిదండ్రులముందు చులకఁదన మెక్కుడగుటయు నిక్కమే. ఇపుడీ చులకఁనదనమును భరించుటకంటె పరీక్షలో అతని అపజయమును భరించుట చాలఁ కష్టము. కావున చూడమ్మ నట్టునట్టుగా ఈ క్రింది నియమములతో అంగీకరించెను. ' ౧. గదిదాపుగా ఉండవలయును ఇంచుమించు కనఁబడు చుండునటుల. ౨. ఆహారమును ఉపాహారమును తన చేతినుండియే గ్రహింపవలయును. ౩. నిద్రకు హానికాకుండా చదువుకొనవలయును.'

సుబ్బారావీ నియములకు కడు సులువుగా లోఁబడిపోయెను. అంత దవ్వును అంత దాపును కాని మేడయొకటి తీసికొనెను.

మాణిక్య మిందుల కంగీకరింపఁజాలకపోనుగాని చూడమ్మ నచ్చఁజెప్పుటచే ఒకటి రెన్నాళ్ళలో సమ్మతించెను. మంచిరోజు చూచి సుబ్బారావు నూతన గృహప్రవేశ మొనరించెను.

అతఁడు పది పదియేను రోజులలోనే చూడమ్మ నియమావళి నుల్లంఘించెను. అతఁడు రాత్రి రెండుగంటలవరకును కంటిలో పుస్తకము పెట్టుకొని కూరుచుండెను. పూఁటకూళ్ళ యింటినుండి అన్నపానముల రావించుకొనఁ దొడఁగెను.

చూడమ్మ మిగుల ప్రయత్నించి వంటలక్కచేత తానే అన్నపానము లంపఁగలిగెను గాని నిదురకు ప్రొద్దుపోకుండ చేయఁజాలకపోయెను. ఈ నియమమునుమాత్ర మతఁడుల్లంఘించుటామె కుల్లాసజనకమే యాయెను.

మాణిక్య మిందులకు లోలోపలనే కంకుకొనెనుగాని యిసుమంతయు పొక్కలేదు. ఋణములు, నష్టములు. కష్టములు, వంశగౌరవము లోనగువాని బాధలన్నిఁటిని ఆమె లోలోపలనే యనుభవించుట చక్కగా నేర్చుకొనెను.

(ఘ)

'సత్యసంధుఁడు సత్యసంధుఁ'డని లోకులేకాక ఋణదాతలుగూడ రామస్వామిని కొనియాడిరి. 'ధర్మరాజు' అని కొందరతనికి బిరుదిచ్చిరి. 'కలియుగ జాబిలి' యని కొందఱు కీర్తించిరి.

చెన్నపురినుండి వచ్చిన సుబ్బారావు రామస్వామి ప్రస్తావించినంత మాత్రముననే చెన్నపట్టణములోని మేడలు మిద్దెలేకాక యిచటి మేడలను మిద్దెలను తన ఋణముక్రింద కట్టుకొని ఊరివెలుపట తనకున్న యొక చిన్న పూరింటిని రామస్వామికి దానముచేసెను.

ఈరీతిగా అప్పులలో మునిఁగిన రామస్వామికి జుట్టుమాత్రము కనఁబడెను.

లోకమునం దెపుడును రెండుపక్షము లుండకపోవు కావున "మేడలను మిద్దెలను మరలను మాయచేసి' ఒకటికాదు' రెండుకాదు, పదిలక్షల డబ్బు కూతురిపేర దాచుకున్నాఁడు. నష్టమంతా తానే పంచుకున్నాడని ఘోషేకాని రేపు కూతురిద్వారా లాభమంతా గుంజుకుంటాఁడు" అని కొందఱు అనక మానలేదు.

రామస్వామి రెండుపక్షములకును తలయొగ్గి సుబ్బారావు తన కొసఁగిన ఇంటియందు కాఁపురము పెట్టెను. కొలఁదికాలములో కూఁతుని భార్యను తీసికొని రాఁదలఁచెను.

సుబ్బారావు పరీక్షలో గెలుపొందుట ముందు చూచినది చూడమ్మ. ఆమె తానే ప్యాసయినటులు సంతసించెను. మాణిక్య మంతకంటే.

చూడమ్మ వెంటనే సుబ్బారావునకును, రామస్వామికిని తంతి యిచ్చెను. దానికి ప్రతిఫలముగా వారి సంతోషమును ఆమె తంతివలననే యందుకొనెను.

కన్యలుకలవారు పలువురతని పరీక్షలో విజయముకొఱకు కాచుకొని కూచుండిరి. అతనికి తల్లిలేదు తండ్రిలేఁడు. పైవా రెవరును లేరు. అతఁడు బంగారు పిచ్చుక. పైఁగా పట్టభద్రుఁడు. ఎవరతనికి పిల్లనిచ్చుట కుఱుకరు? ఎవతె యతనిని చేసికొనవలయునని యుబలాటపడదు?

అతనియింటిలో కన్యకలసంత యేర్పాటు చేయఁబడినటు లయిపోయెను. పల్లెలనుండి బస్తీలనుండి తండ్రులతో అన్నలతో తమ్ములతో కన్యలు వచ్చి పడుచుండిరి. 'సుబ్బారావుకు పెండ్లికూఁతురు ఇదివరకే

స్థిరపడిపోయింది. కట్నంకూడా ముట్టింది' అను ప్రవాదమును కన్యాదాత లందఱును వినుచుండిరిగాని వారి ప్రయత్నములను మాత్రము వారు మానలేదు.

పలనాటినుండి చెంచయ్య యను లక్షాధికారి పెండ్లికావలసిన తన కూఁతురిని, పెద్దకూఁతురిని, పెద్దకొడుకును తీసుకొని సుబ్బారావు సంతకు వచ్చెను. కన్య చెంచయ్య వెనుకను, పెద్దకూఁతురు పెద్దకొడుకులు ముందు నిలువబడియుండిరి. కన్యకు పండ్రెండేండ్లు ఉండవచ్చును. పెద్ద కూతురికి ఇరువది. ఆమెభర్త చిన్ననాఁడే పోయెను. దానివలన ఆమె శరీరమున బంగారుదినుసు రెట్టిగా నుండెను. శరీరముగూడ హృష్ట పుష్టముగా నుంచెను. పెద్దకొడుకు పదునెనిమిదేండ్లవాఁడు. అతనికి మెదడు తిన్నగా పెరుఁగలేదు. దాని లోటును శరీరము భర్తీచేసికొనెను.

చెంచయ్య ఇటులనెను—'వీఁడు మాపెద్దోఁడు. చదువు సంధులు తక్కువ. కాకున్న మాపల్లెటూళ్ళల్లో మీ చదువులు దిగుమతి కావుగదాండీ; ఇది నా పెద్దపిల్ల; తల చెడింది. ఇదండి నా సంసారపు ముచ్చట.

'నాకాతా అంతా కట్నం పెటతాను. నడవళ్ళన్నీ నడుపుతాను.

ఇంకా తమకోరికలు తెల్పండి' అని నాణెమును చూచుకొనఁగలం దులకు తన వెనుక దాఁగియున్నను పట్టపగటిని నట్టనడిరేయినిగాఁ జేసి వయుచున్న తన కూతురిని మెల్లగా చేఁపను లాగినటులు ముందరికి లాగెను.

విధవపిల్ల తనయింట వంటలక్క యగుననియు, పెద్దపిల్లఁడు పాలేరుపని చేయఁగలఁడనియు సుబ్బారావు గ్రహించెను. ఇది యంతయు ఆర్థికముగా వాటముగనే యున్నదని యతఁ డనుకొనెనుగాని కన్యకాని పింపఁగనే ఆతని సౌందర్యబోధ కవమానము కలిగెను. ఏలయనఁగా చెంచయ్య దేశవాళీమనిషి. స్వస్థాన వేషభాషలలో అతనికి లోభము మెండు.

పెండ్లికూఁతురి శిరస్సుమీఁద సూర్యుఁడును చంద్రుఁడును కలరు. (బంగారపు నగలు) బ్రహ్మరంధ్రము దిగువ అర్థచంద్రుఁడు. జడక్రింద భూగోళమువలె జడకుప్పెలు. చెవులకు జూకాలు. ముక్కున అడ్డబాస. ఏఁబదిశేర్ల బంగారపుకమ్ములు. ఒడలంతయు ఓతప్రోతములుగ యుండెను.

ఆ బంగారములోనుండి ఒకానొక నలుపు నిప్పులోనుండి పొగవలె కానుపించుచుండెను.

'చూడమ్మ సౌందర్యాగారమున కీపిల్ల దిష్టిపిడత' అని సుబ్బారా వనుకొనెను. ఇటులనుకొనినను అతని యాకారముగాని, యింగితము గాని యిసుమంతయు తొణకలేదు. 'ఆలోచించి ఉత్తరము వ్రాయిస్తును' అను మామూలుమాట అతిండనంతనే చెంచయ్య పిల్లి కూసినవలె వెడలిపో యెను. ఇటులొకరొకరే తమతమ కన్యకలతో తిరిగి పోవుచుండిరి.

ఒకనాడు కుంచాల అంకమయ్యకూతురి సౌందర్యమును ప్రదర్శించు టకు సాహసించి సుబ్బారావింటికి వెళ్ళెను. సుబ్బారా వెదురువచ్చి యెమ్మె ల్సీని లోనికిం గొంపోయెను. 'అంకమయ్యగారి కూంతురు అన్నివిధాలా చూడకు చెల్లెలు' అని అతండనుకొనెను.

రెండుమూడు గంటలసేపు వారు మాటలాడుకొనిన మాటల సారాంశం ఇది: 'నాణెము చెలామణి యాయెను. కాని బేరము తెగలేదు. అదియు తొందరగనే తెగంగలదు. ఏలయనంగా పెండ్లికుమార్తె మాతా మహి చాల ధనవతి. ఆమె కెవరునులేరు.

పెండ్లి పరాసురాజ్యమునందుంగాని, మొగలాయి రాజ్యమునందుం గాని ఒకరోజు జరుగును. ఆయిదురోజు లింటికడ జరుపు పెండ్లికగు వెచ్చముల్లో ఈ యొకరోజు పెండ్లివెచ్చమును తీసివేయంగా మిగిలిన ధనము పెండ్లికొడుకుకు చేతికట్నము. మగపెండ్లివారివెచ్చ మంతయు ఆండు పెండ్లివారే భరింపంగలరని వేఱుగా తెల్పనక్కఱ యుండదు.'

(ఇ)

తంతి అందిన వెంటనే సుబ్బారావు స్వయముగా వచ్చి పాణిగ్రహ ణము చేయంగలండని చూడమ్మ ఆశించెనుగాని దానికి బదులుగా రామ స్వామి వచ్చెను. సుబ్బారావు రాకున్నను అతండు పరీక్షలో గెలుపొంది నందులకు వారు విందు కావించుకొనిరి.

తనకూంతురు ఇంటికిపోవుదమని నోరు పాలవయిచు కొనకముందే రామస్వామి పయనము తూంగించెను. నిదురలేకయే వారందఱును మూడవ తరగతి బండినుండి దిగిరి. రైలు దిగంగనే చూడమ్మకును మాణిక్యమున కును ఆశ్చర్య విషాదము లుదయించెను. ఏలయనంగా వారి సొంత

మోటారు స్టేషనుకు రాలేదు. అది రాకపోయినను సుబ్బారావయినను తన కారు తీసికొని రాలేదు. మఱియొక విశేషమేమనఁగా రామస్వామి గుఱ్ఱపు బండియైననుకాదు. ఎద్దుబండిని బాడుగకు కట్టించెను. ఇంకొక విచిత్ర మేమనఁగా బండి తమ యింటిదారిని బోక మఱియొక దారిని బడిపోవు చుండెను.

'బండి పాతపేటలోకి పోతూంది, జనములవారి వీధిలోకి పోనీ' అని మాణిక్యమనెను.

బండివాఁడు నొచ్చుకొని యిటులనెను—'అయ్యగోరు పాఁతపేటకు తోలమన్నారండి.'

'పాతపేటలో ఏముంది?'

బండివెనుక తలవంచుకొని నడచి వచ్చుచున్న రామస్వామి యీ తూరి యిటుల సమాధానము చెప్పెను. 'మనయిల్లు సుబ్బారావుకు కట్టి అప్పుతీర్చాను. పాఁతపేటలో ఒక యిల్లు అతఁడు మనకు ఉచితంగా ఇచ్చాడు.'

మాణిక్యం గుండెలలో రాయిపడెను. ఆమె కన్నులనుండి జలధార లారంభించెను.

బండివాడిటులనెను—'అయ్యోరు ధర్మరాజులు కామట్టి దమ్మిడీలతో ఋణాలు తీర్చేశారు. బాపనయ్యగారు దివాలాతీసి రెండులచ్చల ఆస్తిపరు లయ్యారు. రత్తంగోరుమటుక్కు రత్తంగోరు ఉన్నవీ లేనివీ కలబోసి పది లచ్చలకి లెక్కచెప్పి అయిదు లచ్చలు అంకాలుగారు యెనకేసుకున్నా కుండారు. రాంసాంయిగోరు సత్తెఅరిచ్చందుడి కాలంవోరు కామట్టి సుబ్బా రావు వొద్దన్నా లాబాలు ఆయన కిచ్చేసి యీరేసుగోరికి తామిచ్చిన మాట నిలఁబెట్టుకున్నారు. ధర్మరాజులల్లె అరణ్యవాసం మొదలెట్టి మా బస్తీకల్లా సత్తావతారంగా మాపేటలో వెలిశారు. మాకు మీరే దేవతలు, దుక్కపడ కుండమ్మా దుక్కపడకండి. కట్టకాలం.'

ఈమాటలువిని మాణిక్యము కన్నీటిని కొనగోటితో చిమ్మివేసెను. 'చెద్దకాఁపురమునకు ముప్పేమిటి?' అనియామె లోలోన ననుకొనెను.

కొంతసేపటికి వారిబండి యొకగొందిలో ప్రవేశించెను. దారి కిరు వైపుల మేఁకలును గొఱియలును పరుండియుండెను. చెడిపోయిన బండ్లు అటునిటు పడియుండెను. కమ్మర కొలిమిలోని బూడిద ఎగిరివచ్చి కన్ను

లను, ముక్కలను కమ్ముకొనుచుండెను. ఆ ప్రదేశమేనాఁడును మనిసి పొలిటివారి మొగమెఱుఁగదు.

బండియాఁగగనే రామస్వామి యింటితాళము తెఱచెను. చూడమ్మ యును మాణిక్యమును ఆయింటిలోనికి పోవెఱచినటుల వాకిటనే కొంత సేపు నిలిచిరి. బండివాఁడు సామాను లోపలఁ బెట్టినపిదప తలవంచుకొని తల్లిబిడ్డ లిరువురును గృహప్రవేశముయిరి.

బండివాఁడు బాడుగ అడుగకుండఁగనే వెళ్ళిపోవుచుండెను. రామ స్వామి వెలుపలికివచ్చి వానిని పిలిచెను. పిలువు వినపడఁగనే యతడు మఱింతవడిగా బండితోలుకొని అదృశ్యుఁడయిపోయెను. అనంతమగు ఆ శూన్యములందు నిలువఁబడిన రామస్వామి కనులనుండి బాష్పములును, కంఠమునుండి యొకానొక ధ్వనియును వెలువడి వెంటనే నిరుద్ధమాయెను.

సూర్యచంద్రు లిరువురును కట్టివేయఁబడిన ఆ యింటిలో నెన్నఁ డును ఎండకన్నెఱుఁగని ఆతల్లి బిడ్డలెటులు ప్రొద్దు గ్రుంకించిరో వారికే తెలియవలయును. పగలంతయి సూర్యునిచే పరిశోధింపబడిన ఆ యిల్లం తయు నిపుడు చంద్రుని పరమాయెను.

ఈ పరిణామ మంతయు చూడమ్మను కదిలించఁ జాలియుండలేదు. సుబ్బారావును జూడఁబోవ తలి దండ్రులు యనుమతి నడుగుట ఆమెకు కొంచెము లేఁతగాఁ దోఁచినను అది విధియాయెను. ఆమె కోరుటయే తడవుగా వారి యంగీకారము బడయఁగలిగెను.

క్రొత్తగా వెల్లవేయబడిన రెండుమేడ లావెన్నెలలో తళతళలాడుచు ఆమెమీఁద గాంభీర్యమును ప్రకటించెను. మాటాడకుండ మేడ యెక్కుచు చూడమ్మ నిండుగంగవలె కలకలలాడెను.

చంద్రుఁడుదయించెను. నిండుబున్నమ, పండు వెన్నెల, తలి తండ్రుల యాశీర్వాదము. కోరుకొనిన కొమరుఁబ్రాయమువాడు. గంధర్వ కన్యవలె చూడమ్మ మేడయెక్కెను.

సుబ్బారావు వెలవెలపోయి మరల గాంభీర్యము తెచ్చుకొని యెదు రుగా రాఁదొడఁగెను.

'అక్కడనే అక్కడనే' అని చూడమ్మ చూపుడువే లెత్తెను. సుబ్బారావు జంకి నిలువఁబడఁగనే

'మన పెండ్లికి సుముహూర్తమెప్పుడు?' అని చూడమ్మ అడిగెను.

'నీకు జారసాల చేయవలయునుగాని పెండ్లి యేమిటి?'

'నీవేమి చేయఁడలఁచుకొనినను చేయఁగలవు. కాని నీవు లోఁగడ నాకిచ్చిన మాటను చెల్లించుకొనవలెను.' అని చూడమ్మ అనెను.

'అందఱును మీ నాయన లగుదురా? దానికేమిగాని పెండ్లిమాటయే రానపుడు నీవు నాతో తప్పుచేసితివి. ఇఁకముందింకొకరితోఁగూడ చేయుదువనుటకు ప్రమాణాంతర మక్కరలేదు. ఇట్టి నిన్నెవరు పెండ్లాడుదురు?' అని సుబ్బారావొక శుభలేఖతెచ్చి చూడమ్మచేతిలో క్రుక్కఁబోయెను.

'ఆఁగు'.

సుబ్బారావు వెనుకడుగు వేసెను.

'ఏమిటి? తప్పా?'

'ముమ్మాటికి'.

'అది తప్పే ఐనచో ఆ తప్పంతయు నీదికాదా?'

'మగవానికి తప్పేమిటి?'

'వాహ్వా. నీకు సిగ్గుకూడఁబోయినది. ఓయి స్వార్థపరుఁడా! పెండ్లి పీటలమీఁది కుఱుకుచున్న నిన్ను నే నేమియు అనను. సుఖముగా పెండ్లాడుము. బిడ్డలఁ గనుము. నూతేండ్లు బ్రతుకుము. 'మగవానికి తప్పేమిటి?' అని వేయేండ్లనుండి వచ్చుచున్న యీ రుణప్రశ్నకు సమాధాన మొసఁగుటకు — నే నొక్కతెనే కాదు — మఱి కాఁబోవు నీభార్యయే కాదు — స్త్రీజాతియు కోటికోటి కంఠములను సవరించుకొనఁగలదు. మంచిది. సెలవు.'

Printed at Prajasakti Press, Bezwada.
Paper Permit No. 12/44. Copies 500.